

ĐẠI HỌC QUỐC GIA HÀ NỘI
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC XÃ HỘI VÀ NHÂN VĂN

HOÀNG THỊ MAI PHƯƠNG

QUAN HỆ MỸ - Ả RẬP XÊ ÚT TỪ NĂM 2001 ĐẾN 2024

Chuyên ngành: Quan hệ quốc tế

Mã số : 9310601.01

TÓM TẮT LUẬN ÁN TIẾN SĨ QUỐC TẾ HỌC

Hà Nội - 2025

Công trình được hoàn thành tại:
Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn

Người hướng dẫn khoa học: PGS. TS. Văn Ngọc Thành
TS. Nguyễn Ngọc Anh

Phản biện:

Phản biện:

Phản biện:

Luận án sẽ được bảo vệ trước Hội đồng cấp Đại học Quốc gia chấm luận án tiến sĩ họp tại Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn.

Vào hồi giờ ngày tháng năm 20...

Có thể tìm hiểu luận án tại:

- Thư viện Quốc gia Việt Nam
- Trung tâm Thông tin - Thư viện, Đại học Quốc gia Hà Nội

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Bước sang thế kỷ 21, thế giới chứng kiến những biến động địa chính trị và kinh tế đầy phức tạp. Thời kỳ hậu Chiến tranh Lạnh không mang lại sự ổn định như kỳ vọng mà thay vào đó, những thách thức mới trong trật tự quốc tế ngày càng gia tăng. Mỹ, mặc dù vẫn nắm giữ vai trò siêu cường số một, tuy nhiên đang phải đối mặt với sự cạnh tranh ngày càng lớn từ các cường quốc khác như Trung Quốc và Nga, cùng những mối đe dọa phi truyền thống khác nổi lên như chủ nghĩa khủng bố, biến đổi khí hậu, và khủng hoảng năng lượng. Tại khu vực Trung Đông, nơi được coi là “ngã tư chiến lược” của thế giới, những biến động liên tục đã làm thay đổi cục diện khu vực. Từ cuộc chiến Iraq (2003), “Mùa xuân Ả Rập” (2010-2012), sự trỗi dậy của tổ chức khủng bố ISIS, cho đến cuộc chiến tại Yemen và cạnh tranh địa chính trị giữa Iran và các quốc gia vùng Vịnh, Trung Đông trở thành tâm điểm của những xung đột và toan tính quyền lực. Trong bối cảnh đó, Mỹ tiếp tục duy trì vai trò quan trọng tại Trung Đông, không chỉ để bảo vệ lợi ích chiến lược của mình mà còn nhằm định hình trật tự khu vực. Là cường quốc có lợi ích đan xen trong các lĩnh vực an ninh, kinh tế, năng lượng và chính trị, Mỹ không thể đứng ngoài các biến động tại khu vực này.

Tại khu vực, Ả Rập Xê Út, với tư cách là quốc gia Islam giáo dòng Sunni lớn nhất, có ảnh hưởng nhất trong cộng đồng Islam giáo và là nhà xuất khẩu dầu hàng đầu thế giới, từ lâu đã có mối quan hệ thân cận với Mỹ. Quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út đã bắt đầu được hình thành từ những năm 1930, quan hệ ngoại giao chính thức được thiết lập vào năm 1945. Cho đến nay, mối quan hệ này không chỉ được xây dựng trên lợi ích kinh tế từ dầu mỏ mà còn mở rộng sang lĩnh vực an ninh và chính trị và là một mắt xích vô cùng quan trọng trong quan hệ quốc tế tại khu vực Trung Đông. Không chỉ giúp Mỹ thực hiện tham vọng kiểm soát thị trường dầu mỏ toàn cầu, kể từ sau khi hệ thống tiền tệ Bretton Woods sụp đổ, Ả Rập Xê Út đã đóng vai trò chủ chốt trong việc định giá và giao dịch dầu mỏ bằng đồng USD Mỹ, điều này không chỉ tạo ra nhu cầu toàn cầu đối với đồng USD mà còn cho phép Mỹ “xuất khẩu” đồng tiền của mình ra khắp thế giới, giúp Mỹ dần củng cố vị thế trong hệ thống tiền tệ toàn cầu. Bên cạnh đó, Ả Rập Xê Út cũng là quốc gia có vai trò trung tâm trong các vấn đề khu vực, từ an ninh năng lượng đến đối phó với các mối đe dọa an ninh phi truyền thống. Với Ả Rập Xê Út, Mỹ là cường quốc có mối quan hệ thân thiết, không chỉ giúp bảo đảm an ninh cho vương quốc suốt nhiều thập kỷ qua, mà còn giúp củng cố vị thế của Ả Rập Xê Út tại khu vực.

Tuy nhiên, cuộc khủng bố ngày 11 tháng 9 năm 2001 đã đẩy mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út đối mặt với những thách thức chưa từng có kể từ khi thiết lập quan hệ hai nước, khi phần lớn thủ phạm đến từ Ả Rập Xê Út, khiến mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út có sự thay đổi hoàn toàn so với các giai đoạn trước đó. Giai đoạn 2001-2024 cũng là thời kỳ mà quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út chịu nhiều thử thách bởi những biến động lớn của thế giới và khu vực, đồng thời đối mặt với sự thay đổi trong chính sách đối ngoại của các nhiệm kỳ tổng thống Mỹ sau đó. Từ chính sách cứng rắn của George W. Bush trong cuộc chiến chống khủng bố, cách tiếp cận cân bằng của Barack Obama, đến chiến lược “Nước Mỹ trên hết” của Donald Trump và các điều chỉnh của Joe Biden, đến sự thay đổi chiến lược của Ả Rập Xê Út với “Kế hoạch tầm nhìn 2030” nhằm phát triển kinh tế đất nước giảm sự phụ thuộc vào dầu mỏ, mối quan hệ này đã và đang phản ánh cách Mỹ và Ả Rập Xê Út duy trì lợi ích chung dù có nhiều khác biệt về giá trị và áp lực từ dư luận. Giai đoạn 2001-2024 cũng chứng kiến những sự kiện vô cùng đặc biệt không chỉ ảnh hưởng tới hai nước nói riêng mà còn gây ảnh hưởng lớn đối với khu vực và thế giới như cuộc khủng bố ngày 11/9, cuộc biến động chính trị - xã hội ở khu vực Bắc Phi - Trung Đông diễn ra vào cuối năm 2010 đầu năm 2011 (hay còn gọi là “Mùa xuân Ả rập”), vấn đề hạt nhân Iran, vụ ám sát nhà báo Jamal Khashoggi tại Đại sứ quán Ả Rập Xê Út ở Thổ Nhĩ Kỳ (tháng 10 năm 2018), vụ tấn công mỏ dầu tại Ả Rập Xê Út (tháng 9 năm 2019), vấn

đề nhân đạo của cuộc chiến tại Yemen do Ả Rập Xê Út lãnh đạo, sự kiện các nước vùng Vịnh bình thường hoá quan hệ với Israel (tháng 9 năm 2020), những cải cách nội bên trong Ả Rập Xê Út, hay tiến trình hoà bình Israel – Palestine và gần đây nhất là xung đột Israel – Iran,... đã liên tục đẩy quan hệ giữa Mỹ - Ả Rập Xê Út vào những khó khăn mới.

Có thể thấy, mối quan hệ giữa Mỹ và Ả Rập Xê Út không chỉ là câu chuyện của hai quốc gia – một siêu cường toàn cầu và một cường quốc khu vực – mà còn phản ánh một bức tranh đầy phức tạp về sự đan xen giữa lợi ích chiến lược, bất đồng giá trị và những biến động địa chính trị của thế kỷ 21. Vậy điều gì đã khiến hai quốc gia tưởng chừng rất khác biệt – một nền dân chủ hàng đầu thế giới và một chế độ quân chủ Islam giáo bảo thủ - bất chấp những khác biệt sâu sắc về văn hóa, hệ tư tưởng và mục tiêu chính trị, cho đến nay vẫn duy trì được quan hệ đối tác trong suốt hơn 80 năm qua?

Quan hệ giữa Mỹ - Ả Rập Xê Út không chỉ tác động đến hai nước, khu vực Bắc Phi - Trung Đông, mà còn đến toàn bộ thế giới. Quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út giai đoạn 2001-2024 chính là một trường hợp nghiên cứu điển hình, cho thấy cách mà các quốc gia vượt qua rào cản để theo đuổi những lợi ích sống còn trong một thế giới đầy rẫy thách thức. Do đó, việc nghiên cứu quan hệ giữa Mỹ và Ả Rập Xê Út trong giai đoạn từ năm 2001 đến 2024 không chỉ để tìm hiểu chính sách, chiến lược trong quan hệ giữa hai bên được thể hiện ở các lĩnh vực cụ thể để từ đó đánh giá, dự báo triển vọng mối quan hệ trong thời gian tới, mà còn giúp hiểu biết sâu sắc hơn về cách duy trì quan hệ chiến lược giữa các quốc gia có lợi ích chồng chéo nhưng khác biệt về giá trị. Mặt khác, cả Mỹ và Ả Rập Xê Út đều là những quốc gia có ảnh hưởng trên trường quốc tế, mối quan hệ giữa hai nước này có thể tác động đến Việt Nam theo nhiều khía cạnh khác nhau như kinh tế, chính trị, an ninh. Việc nghiên cứu mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út giai đoạn từ 2001 đến 2024, đưa ra những tác động đối với khu vực và quốc tế, từ đó đưa ra hàm ý cho Việt Nam trong quan hệ ngoại giao với hai nước trên là cần thiết và có ý nghĩa cả về mặt lý luận và thực tiễn.

Xuất phát từ lí do này, tôi đã lựa chọn đề tài: “Quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út từ năm 2001 đến 2024” làm đề tài luận án Tiến sĩ chuyên ngành QHQT của mình.

2. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

- Đối tượng nghiên cứu: Quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út

- Phạm vi nghiên cứu:

+ *Phạm vi thời gian*: giai đoạn từ năm 2001 cho đến 2024

+ *Phạm vi không gian*: 2 nước Mỹ và Ả Rập Xê Út

+ *Phạm vi nội dung*: Mối quan hệ hai nước, thông qua lĩnh vực chính trị - đối ngoại, kinh tế; an ninh – quân sự và các lĩnh vực khác trên từng giai đoạn các đời Tổng thống Mỹ

3. Mục tiêu nghiên cứu và câu hỏi nghiên cứu

- *Mục tiêu nghiên cứu*: Phân tích rõ thực trạng quan hệ Mỹ và Ả Rập Xê Út từ năm 2001 đến 2024 trên cơ sở luận điểm lợi ích quốc gia trong chủ nghĩa hiện thực. Từ đó, đánh giá kết quả, đưa ra triển vọng và tác động và dự báo triển vọng quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út trong tương lai và hàm ý cho Việt Nam trong việc phát triển mối quan hệ với hai nước.

- *Nhiệm vụ nghiên cứu của luận án*:

+ Thứ nhất, làm rõ cơ sở lý luận và thực tiễn quá trình hình thành mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út; đánh giá các yếu tố tác động đến mối quan hệ;

+ Thứ hai, trên cơ sở lợi ích quốc gia, phân tích và lí giải mối quan hệ giữa Mỹ - Ả Rập Xê Út trong từng giai đoạn từ 2001 đến 2024 trên các lĩnh vực cụ thể như chính trị - đối ngoại, kinh tế; an ninh – quân sự và các lĩnh vực khác

+ Thứ ba, đánh giá quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út, các tác động và hệ lụy của mối quan hệ đến chính chủ thể hai nước nói riêng, đến khu vực và quốc tế nói chung. Từ đó đánh giá triển vọng mối quan hệ hai nước và hàm ý, bài học kinh nghiệm cho Việt Nam.

- Câu hỏi nghiên cứu của luận án:

Để đáp ứng mục tiêu nghiên cứu tổng quát, luận án trả lời câu hỏi nghiên cứu tổng quát: Mối quan hệ của Mỹ với Ả Rập Xê Út đã diễn ra như thế nào và có những ảnh hưởng gì đến khu vực Trung Đông nói riêng và thế giới nói chung; và Việt Nam cần làm gì để phát triển mối quan hệ với hai nước Mỹ và Ả Rập Xê Út thông qua bài học kinh nghiệm từ mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út?

Theo đó, để trả lời được câu hỏi nghiên cứu tổng quát, đề tài cần trả lời một số câu hỏi chi tiết sau:

+ Các yếu tố tác động/ảnh hưởng đến quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út giai đoạn 2001 – 2024 là gì?

+ Mối quan hệ của Mỹ với Ả Rập Xê Út giai đoạn 2001 - 2024 đã diễn ra như thế nào?

+ Quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út tác động thế nào đến khu vực và thế giới?

+ Việt Nam cần xây dựng chính sách đối ngoại và xử lý như thế nào trong quan hệ với các nước lớn đặc biệt là Mỹ và với các nước Ả Rập?

4. Cách tiếp cận và phương pháp nghiên cứu

Luận án được tiếp cận trên cơ sở luận điểm của các lý thuyết chủ nghĩa hiện thực về “lợi ích quốc gia” để phân tích mối quan hệ Mỹ và Ả Rập Xê Út. Luận án cũng vận dụng cách tiếp cận hệ thống khi Ả Rập Xê Út là một bộ phận trong hệ thống khu vực Trung Đông - Bắc Phi, chịu sự tác động của chính sách Mỹ dành cho khu vực và ngược lại, chính sách của Mỹ dành cho khu vực là một hệ thống, trong đó, chính sách của Mỹ đối với Ả Rập Xê Út là một bộ phận của hệ thống này.

Đồng thời, luận án cũng tiếp cận từ góc độ lịch sử để điểmlại những sự kiện chính trong mối quan hệ hai nước; các tiếp cận quan hệ quốc tế để phân tích, đánh giá những thành tựu, hạn chế trong quá trình thực tiễn triển khai các chính sách trong từng giai đoạn của hai nước. Bên cạnh đó, từ việc vận dụng các quan điểm, phương pháp nghiên cứu từ các ngành khoa học gần để phân tích, lý giải những vấn đề có tính tổng hợp, luận án cũng tiếp cận nội dung nghiên cứu trên cơ sở tiếp cận đa ngành và liên ngành, cụ thể từ các ngành khoa học chính trị, kinh tế, quân sự...

Trong quá trình nghiên cứu, luận án sử dụng những phương pháp nghiên cứu phổ biến như: tổng hợp, so sánh, đối chiếu, diễn dịch, quy nạp,... Phương pháp nghiên cứu chủ yếu của luận án là phương pháp lịch sử; phương pháp nghiên cứu tài liệu: phương pháp này được sử dụng để thu thập, tổng hợp thông tin từ các nguồn tài liệu chính thống, quan trọng; có thể gồm: tài liệu có tính chất cương lĩnh, định hướng đường lối đối ngoại (Chiến lược an ninh quốc gia, Thông điệp liên bang Mỹ, thông cáo báo chí, tuyên bố của các cơ quan, tổ chức chính trị – xã hội, hoặc từ cá nhân lãnh đạo, nguyên thủ, v.v.); phương pháp hệ thống - cấu trúc, phương pháp nghiên cứu liên ngành - đa ngành; phương pháp logic, các phương pháp nghiên cứu QHQT như phương pháp nghiên cứu chính sách: phương pháp này giúp làm rõ mục tiêu và nội dung chính sách đối ngoại, cũng như những chính sách đối ngoại cụ thể của Mỹ trong khu vực Trung Đông; phương pháp phân tích: phương pháp này được sử dụng để phân tích các tài liệu, dữ liệu thứ cấp thu thập được có liên quan đến vấn đề nghiên cứu (chủ yếu từ những công trình nghiên cứu của các tác giả đi trước, tập trung vào các học giả Mỹ và

Ả Rập Xê Út). Ngoài ra, luận án còn sử dụng phương pháp dự báo để đánh giá xu hướng mối quan hệ trong tương lai gần.

5. Nguồn tài liệu

Trong quá trình nghiên cứu, luận án sử dụng những nguồn tài liệu chính bao gồm:

- Nguồn tài liệu gốc gồm các văn bản chính sách và ngoại giao được công bố như các tuyên bố, phát biểu cá nhân/diễn ngôn của lãnh đạo các nước, hiệp định của chính phủ Mỹ, Ả Rập Xê Út, và Việt Nam... thông qua các văn bản, công bố, ghi chép của Chính phủ, các cơ quan hành chính của Nhà nước bằng tiếng Anh, tiếng Ả Rập và tiếng Việt;
- Các bài viết, công trình nghiên cứu có liên quan đến Mỹ và Ả Rập Xê Út của các học giả Việt Nam và thế giới.
- Các bài viết báo chí, thảo luận, tài liệu tham khảo được đăng tải trên các phương tiện thông tin đại chúng, các cơ quan báo chí chính thống trên Internet.

6. Các đóng góp mới và xác định ý nghĩa của luận án

6.1. Đóng góp mới của luận án

Luận án là công trình chuyên khảo đầu tiên ở Việt Nam nghiên cứu về Quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út từ năm 2001 đến 2024, luận án có những đóng góp mới như sau:

- Thứ nhất, luận án nghiên cứu dựa trên cơ sở lý luận là luận điểm lợi ích quốc gia của chủ nghĩa hiện thực để phân tích và lí giải diễn tiến quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út từ năm 2001 đến 2024. Qua đó, đưa ra các đánh giá về thành tựu, chỉ rõ những thách thức trong mối quan hệ này cũng như đánh giá tác động của quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út đối với chủ thể hai nước nói riêng, khu vực Trung Đông - Bắc Phi và quốc tế nói chung;
- Thứ hai, trên cơ sở những bài học kinh nghiệm từ thực tiễn mối quan hệ Mỹ- Ả Rập Xê Út giai đoạn 2001 – 2024, luận án đưa ra một số gợi ý chính sách cho Việt Nam trong quan hệ với Mỹ và Ả Rập Xê Út, cũng như xây dựng chính sách đối ngoại trong tương lai;
- Thứ ba, kết quả nghiên cứu của luận án có thể là một nguồn tư liệu tham khảo cho những ai quan tâm đến chính sách đối ngoại của Mỹ, Ả Rập Xê Út và Việt Nam đối với 2 nước này.

6.2. Ý nghĩa của luận án

- Ý nghĩa lý luận của luận án: Luận án góp phần nhận thức sâu sắc thêm về việc áp dụng các luận điểm về lợi ích quốc gia trong các lý thuyết QHQT trong phân tích, luận giải mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út nói riêng cũng như các vấn đề QHQT khác nói chung
- Ý nghĩa thực tiễn của luận án: Luận án góp phần làm phong phú thêm khối lượng những công trình nghiên cứu mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út nói chung, chính sách của Mỹ đối với khu vực Trung Đông - Bắc Phi cũng như chính sách của Ả Rập Xê Út đối với Mỹ. Bên cạnh đó, luận án đánh giá ảnh hưởng của mối quan hệ đến khu vực và quốc tế để từ đó đưa ra những hàm ý tham chiếu cho Việt Nam trong đối ngoại với cả hai quốc gia này. Đồng thời, luận án có thể được dùng như một tài liệu tham khảo trong việc học tập và nghiên cứu về chính sách của Ả Rập Xê Út, cũng như khi nghiên cứu về chính sách của Mỹ đối với khu vực Trung Đông.

7. Cấu trúc của luận án

Để phù hợp với mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu, ngoài phần mở đầu, kết luận, danh mục các công trình của tác giả đã công bố có liên quan đến đề tài luận án và danh mục tài liệu tham khảo, luận án gồm 4 chương, cụ thể:

Chương 1: Tổng quan tình hình nghiên cứu về quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út từ 2001-2024

Chương 2: Cơ sở lý luận và các yếu tố ảnh hưởng tới quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út giai đoạn 2001-2024

Chương 3: Diễn tiến quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út từ năm 2001 đến 2024

Chương 4: Đánh giá quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út, triển vọng và hàm ý cho Việt Nam

CHƯƠNG 1: TỔNG QUAN TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU VỀ QUAN HỆ MỸ - Ả RẬP XÊ ÚT TỪ 2001 - 2024

1.1. Các nghiên cứu nước ngoài

1.1.1. Các nghiên cứu trực tiếp về tổng quan mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út từ 2001 - 2024

Bàn về tổng thể mối quan hệ Mỹ - Ả rập Xê kể từ khi thành lập đến đầu thế kỷ XXI, nhiều nhà nghiên cứu nhận định đây là mối quan hệ vô cùng phức tạp, trải qua nhiều thăng trầm và chịu nhiều ảnh hưởng bởi nhiều sự kiện nảy sinh trong suốt quá hình thành và phát triển. Quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út ban đầu được định hình từ lợi ích kinh tế và chiến lược, từ việc phát hiện ra dầu mỏ những năm 1930 tại Ả Rập Xê Út, Mỹ luôn tìm cách tiếp cận, duy trì quan hệ với vương quốc này để can thiệp vào thị trường dầu mỏ. Mối quan hệ này cũng là mối quan hệ đặc biệt bởi sự hợp tác giữa Ả Rập Xê Út – vương quốc có chế độ quân chủ tuyệt đối với bản sắc Hồi giáo độc đáo và Mỹ - đất nước với nền dân chủ hùng mạnh nhất thế giới. Kể từ khi chính thức thiết lập mối quan hệ cho đến đầu thế kỷ XXI, Mỹ và Ả Rập Xê Út đã có nhiều hợp tác nổi bật trên các lĩnh vực như kinh tế, chính trị, an ninh. Đồng thời, Mỹ cũng tìm cách tận dụng mối quan hệ của mình với Ả Rập Xê Út để thúc đẩy các lợi ích chiến lược rộng lớn hơn tại Trung Đông, tiêu biểu như chống khủng bố và duy trì sự ổn định trong khu vực. Naifbin Hathlin (2017) (نايف بن حثلين) trong cuốn sách “صراع الحلفاء: السعودية والولايات المتحدة” của دار الساقي NXB (Dar al Saqi), (tạm dịch là “Xung đột Ả Rập Xê Út - Mỹ kể từ năm 1962), cho rằng mối quan hệ giữa Mỹ và Ả Rập Xê Út được duy trì bởi liên minh chiến lược với Mỹ. Điều này đã được khẳng định trong các nghiên cứu của Abu Ta'lib (1992), Nakhla (1980), Amil Sauudi (1996), Saudi, Hala (1996), Al-Sultan, Jamal M.A. (2002). Vị trí chiến lược của Ả Rập Xê Út tại khu vực cũng được Abu Al-Enein, Yassin Farouk (2008) tái khẳng định rõ hơn khi chỉ ra những ưu tiên trong chính sách đối ngoại của Mỹ tại khu vực Trung Đông hướng đến Ả Rập Xê Út.

Giai đoạn kể từ sau sự kiện 11/9, mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út được tập trung phân tích và luận giải nhiều hơn qua cách tiếp cận chính sách đối ngoại của các nhà cầm quyền Mỹ. Nhiều nhà nghiên cứu lựa chọn nghiên cứu về mối quan hệ đặc biệt này thông qua các chính sách đối ngoại của các thời kỳ Tổng thống Mỹ hoặc thông qua từng giai đoạn thời gian cụ thể để có thể nghiên cứu sâu hơn và đưa ra được các so sánh, đánh giá từng giai đoạn. David Ottaway (2009) đã nghiên cứu mối quan hệ này thông qua phân tích chính sách đối ngoại của chính quyền Bush và Obama. Ottaway cho rằng, sự điều chỉnh các chiến lược của cả Bush và Obama dành cho khu vực Trung Đông nói chung và Ả Rập Xê Út nói riêng sau sự kiện 11/9 đã khiến mối quan hệ có những biến chuyển mạnh mẽ. Nhận định này đã được Bernard Haykel (2016) tái khẳng định và mở rộng hơn khi phân tích chính sách của Obama đối với Ả Rập Xê Út vào thời điểm 2010 – 2011, Joseph A. Kéchichian (2015) cũng đưa ra những thách thức cũ và mới xuất hiện sau hậu quả của các cuộc chiến kể từ năm 2001 ở Trung Đông và những quan điểm khác biệt giữa Ả Rập Xê Út và Mỹ. Hoffman, J. (2023) trong nghiên cứu của mình đã nêu rõ những căng thẳng giữa hai nước, đồng thời đánh giá lại một số các ảnh hưởng mà mối quan hệ này tác động đến khu vực và nội bộ hai bên. Stocker, J. R. (2023), Stevanović, O. (2023) cho rằng chính quyền Biden nhận thấy sự phân bổ quyền lực gần như không đồng đều ở Trung Đông và nhận thức tầm nhìn về các mối đe dọa trong khu vực giờ đây rất khó đoán định, điều này một phần xuất phát từ những tác động gián tiếp Mỹ đã thực hiện nhiều động thái trấn an Ả Rập Xê Út khi mối quan hệ trở nên xấu đi vào năm 2022. Bàn về các yếu tố ảnh hưởng trực tiếp đến mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út hiện nay, Abdulaziz Naef (2022) đã chỉ ra rằng vấn đề phụ thuộc lẫn nhau giữa các quốc gia và nhân quyền là hai điểm được chính quyền Biden nhấn mạnh trong giai đoạn này. Không giống như người tiền nhiệm, các giá trị dân chủ lý tưởng của chính quyền Biden thể hiện rõ ở việc ủng hộ các nước dù

không phải đồng minh của Mỹ để bảo vệ nhân quyền và dân chủ, cũng như nỗ lực chấm dứt cuộc chiến vô nhân đạo ở Yemen. Đây cũng là một trong những vấn đề quan trọng gây ra những căng thẳng trong mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út. Vấn đề này cũng được Schanzer, J. (2021), Quamar, M. M. (2022), Cordesman, A. H. (2022), Zieff, A. V. (2022) khẳng định trong những nghiên cứu của mình. Không chỉ vậy, Mazzetti, M., Bergman, R., Wong, E., & Nereim, V. (2023) còn mở rộng hơn nghiên cứu của mình và chỉ ra rằng tiến trình hoà bình Trung Đông và việc hoà giải mối quan hệ Ả Rập Xê Út - Israel cũng là các vấn đề đương thời đang trực tiếp ảnh hưởng đến mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út bên cạnh những vấn đề đã tồn tại trước đó.

1.1.2. Các nghiên cứu về quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út trên các lĩnh vực cụ thể

Trong mối quan hệ giữa Mỹ - Ả Rập Xê Út, không thể không kể đến lĩnh vực hợp tác lâu đời và quan trọng, đó là hợp tác trong lĩnh vực dầu mỏ và an ninh năng lượng. Đây cũng là lĩnh vực thu hút nhiều nhà nghiên cứu quan tâm cũng như có nhiều công trình nghiên cứu tiêu biểu. Tiêu biểu trong đó có thể kể đến các nghiên cứu của Gause: “The Kingdom and the Power: How to Salvage the US-Saudi Relationship” (2023); From “Over the Horizon” to “Into the Backyard” (2003); The US-Saudi Relationship in the Gulf (2014). Những nghiên cứu này xoay quanh các vấn đề nổi bật trong mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út theo từng giai đoạn lịch sử khác nhau. Nhìn chung, những nghiên cứu này đều dự báo về việc mối quan hệ giữa Mỹ và Ả Rập Xê Út vẫn có khả năng tiếp tục được giữ vững trong tương lai.

Trong lĩnh vực dầu mỏ điển hình có các nghiên cứu của Tollitz, N. P. (2005), Kenner, D., & Al-Ahmad, K. (2021), Hart, P. T. (1998), Koleilat, K. D. (2021) với nhiều bài nghiên cứu đăng trên các tạp chí chuyên ngành, các diễn đàn thảo luận về QHQT nói chung và về hợp tác dầu mỏ - an ninh năng lượng trên khu vực và trong mối quan hệ hai nước nói riêng. Nghiên cứu về hợp tác Mỹ - Ả Rập Xê Út trong lĩnh vực kinh tế tiêu biểu có Kenner, D., và Al-Ahmad, K. (2021), Tollitz, N. P. (2005), Cook, S. A., & Indyk, M. (2022) và Gause (2022). Phần lớn các nghiên cứu đều cho rằng dầu mỏ vẫn là mối quan tâm cơ bản của Mỹ ở vùng Vịnh, nhất là sau cuộc khủng hoảng chiến tranh vùng Vịnh, trong khi đó, lợi ích của Ả Rập Xê Út vẫn nằm ở việc bảo vệ chế độ chính trị và duy trì an ninh, ổn định của hệ thống chính trị. Cho dù hiện nay, Mỹ có thể tự đáp ứng được nhu cầu dầu mỏ trong nước và xuất khẩu dầu mỏ ra bên ngoài, tuy nhiên, việc Mỹ kỳ vọng vẫn giữ tầm ảnh hưởng của mình trong việc kiểm soát sản lượng và giá dầu thế giới khiến Mỹ vẫn tiếp tục cố gắng giữ vững mối quan hệ với các đồng minh tại khu vực, đặc biệt là Ả Rập Xê Út trong tương lai. Điều này được Al Hakim (2019) tiếp tục khẳng định trong những nghiên cứu của mình, đồng thời cũng nhấn mạnh rằng Mỹ cần nỗ lực hết sức để kiểm soát cuộc chạy đua vũ trang trong khu vực nhằm tránh nguy cơ xảy ra xung đột hạt nhân bởi các thế lực thù địch và cực đoan có thể đe dọa lợi ích của nước này trong khu vực. Nhìn chung, các công trình nghiên cứu của các nhà nghiên cứu này đều đưa ra những phân tích về mối quan hệ này thông qua mối quan hệ hợp tác trong lĩnh vực dầu và an ninh năng lượng giữa hai nước. Đồng thời, các công trình nghiên cứu này cũng đưa ra những đánh giá khách quan về những kết quả đạt được và cho rằng, dầu vẫn là một trong những lợi ích gắn kết hai nước trong tương lai.

1.1.3. Các nghiên cứu về quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út thông qua chính sách đối ngoại của Mỹ

Ả Rập Xê Út là đồng minh chiến lược lâu năm của Mỹ tại khu vực Trung Đông, đồng thời cũng là nước có vị thế lớn tại khu vực. Mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út cũng là một phần quan trọng trong chính sách đối ngoại của Mỹ tại khu vực Trung Đông kể từ khi Mỹ can dự vào khu vực này sau chiến tranh thế giới thứ hai. Tuy nhiên, sau sự kiện chính quyền Bush đưa quân đến Afghanistan và sau đó là Iraq, chính sách đối ngoại của Mỹ đối với khu vực này mới chính thức trở thành chủ đề được quan tâm nghiên cứu. Bacevich (2016) đánh giá kể từ khi Mỹ can thiệp vào Trung Đông, các lực lượng của Mỹ đã thực hiện một loạt các chiến dịch

nhằm định hình lại hoà bình và ổn định khu vực. Tuy nhiên, Mỹ không đạt được nhiều thành công tại đây, mà thay vào đó, những mục tiêu đề ra ban đầu là tái thiết lập hoà bình và ổn định Trung Đông lại tạo ra phản ứng ngược lại. Đây cũng chính vấn đề mà Akbarzadeh (2013), AlHakim (2021), Fawcett (2016), Hassan (2009; 2020) khẳng định lại tại các nghiên cứu của mình. Akbarzadeh chỉ ra rằng chính việc thúc đẩy dân chủ tại khu vực này là tiền đề khiến bùng nổ cuộc cách mạng “Mùa xuân Ả rập”. Hassan Hamdan AlAlkim (2021; 2022) đã sử dụng phương pháp phân tích so sánh để đánh giá mức độ phù hợp của chính sách đối ngoại của Biden với các quốc gia vùng Vịnh và Trung Đông, cũng như cách ông có thể đối phó với các đồng minh của Trung Đông về các vấn đề như nhân quyền, xung đột Yemen và thỏa thuận hạt nhân Iran.

Vấn đề này cũng được Shelly Culbertson, Howard J. Shatz, Stephanie Stewart (2022) nhấn mạnh và khẳng định rằng việc điều chỉnh lại các lợi ích an ninh quốc gia của Mỹ ở Trung Đông là hoàn toàn cần thiết, nhất là trong bối cảnh bối cảnh chính trị, an ninh và kinh tế đang thay đổi của khu vực; chính quyền mới của Mỹ và những thách thức toàn cầu ngày càng gia tăng; an ninh của Mỹ tập trung nhiều hơn vào Trung Quốc, Nga và đại dịch Covid-19.

1.2. Nghiên cứu trong nước

Ở Việt Nam, tính đến thời điểm hiện tại, chưa có nhiều công trình nghiên cứu về mối quan hệ Ả Rập Xê Út - Mỹ giai đoạn 2001-2024.

Bàn về tổng quan mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út có nghiên cứu của Hoàng Thị Mai Phương “Quan hệ Ả Rập Xê Út – Mỹ từ năm 2011 đến năm 2020” đăng trên Tạp chí nghiên cứu Trung Đông – Châu Phi (2020) khái quát chung về mối quan hệ hai nước qua các lĩnh vực kinh tế, chính trị, an ninh, quân sự trong giai đoạn 2011-2020; “Một số vấn đề nổi bật trong quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út giai đoạn 2011-2020” đăng trên Tạp chí nghiên cứu nước ngoài (2020) đưa ra các vấn đề nổi bật trong mối quan hệ hai nước ở giai đoạn này, nhận định mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út là mối quan hệ phức tạp, trải qua nhiều thăng trầm. Mặc dù hiện nay, Mỹ có nhiều điều chỉnh chính sách đối ngoại của mình, tuy nhiên Ả Rập Xê Út vẫn là đồng minh mà Mỹ muốn tiếp tục giữ mối quan hệ. Ngoài ra còn có Bùi Ngọc Tú (2013), Bùi Nhật Quang và Phạm Ngọc Lăng (2015), Nguyễn Thanh Hiền (2015), Nguyễn Thanh Hiền (2018) đã đánh giá chính sách của các nước lớn đối với khu vực, nêu ra các chính sách của Mỹ đối với Ả Rập Xê Út giai đoạn này gây ra những tác động lớn đối với khu vực cũng như đến quan hệ Ả Rập Xê Út - Mỹ

1.3. Những vấn đề đã được nghiên cứu

Trong giới hạn tham khảo và nghiên cứu các tài liệu, có thể nhận thấy rằng, mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út là chủ đề được nhiều nhà nghiên cứu trong nước và quốc tế quan tâm và được nghiên cứu thông qua nhiều khía cạnh.

Hầu hết các nghiên cứu về quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út đều tập trung sâu vào những sự kiện quan trọng liên quan đến quá trình xây dựng mối quan hệ, đặc biệt là các lợi ích chung giữa hai quốc gia. Thực tế cho thấy, không ai có thể phủ nhận rằng cả Mỹ và Ả Rập Xê Út đều có những lợi ích riêng biệt và đã cùng hưởng lợi từ mối quan hệ này. Tuy nhiên, cần phải nhìn nhận rằng, mối quan hệ giữa hai nước không chỉ là sự hợp tác đơn thuần mà còn vô cùng phức tạp, và không phải lúc nào cũng diễn ra trong bầu không khí âm áp và hài hòa. Điều này hoàn toàn dễ hiểu trong bối cảnh quan hệ quốc tế, nhất là khi Ả Rập Xê Út nằm ở một khu vực Trung Đông đầy biến động và xung đột. Sự kiện 11/9 là một minh chứng nổi bật, thu hút sự quan tâm nghiên cứu sâu rộng từ nhiều góc độ khác nhau. Trong nghiên cứu về mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út, nhiều lĩnh vực hợp tác hai nước cũng đã được quan tâm và nghiên cứu sâu rộng. Các nghiên cứu tập trung vào nhiều lĩnh vực khác nhau như an ninh và quân sự, kinh tế và thương mại, chính trị và ngoại giao, văn hóa và xã hội, khủng hoảng và xung đột, cũng như biến đổi khí hậu và tài nguyên. Mỗi lĩnh vực đều đem lại cái nhìn sâu sắc về tình

hình quan hệ giữa hai bên và tác động của nó đến khu vực cũng như toàn cầu. Bên cạnh đó, các nghiên cứu về mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út cũng được nghiên cứu thông qua chính sách đối ngoại của hai nước trong giai đoạn cầm quyền của các đời tổng thống Mỹ và các nhà lãnh đạo Ả Rập Xê Út. Qua cách tiếp cận này, có thể thấy mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út có những biến động tích cực hay tiêu cực phụ thuộc rất nhiều sự điều chỉnh ưu tiên chiến lược và lợi ích của hai nước. Đặc biệt, cách tiếp cận này rất được ưa chuộng trong nghiên cứu mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út bắt đầu từ thời Tổng thống Obama, sau đó là Tổng thống Trump, và bây giờ là Joe Biden.

Tại Việt Nam, cho đến nay, có thể thấy các công trình nghiên cứu trực tiếp tập trung chính vào mối quan hệ Ả Rập Xê Út - Mỹ chưa thực sự phổ biến. Mối quan hệ Ả Rập Xê Út - Mỹ thường được nghiên cứu gián tiếp thông qua những nghiên cứu chung về khu vực Trung Đông. Mặc dù vậy, quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út vẫn thường xuyên được đề cập như một phần nhỏ trong phân tích tổng thể chính sách đối ngoại của Mỹ tại Trung Đông hoặc phân tích kinh tế chính trị Trung Đông và toàn cầu. Mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út thường được biết đến nhiều hơn thông qua các tin tức sự kiện quốc tế nổi bật được truyền thông đại chúng đưa tin.

1.4. Khoảng trống nghiên cứu và các vấn đề tập trung làm rõ của luận án

Thông qua phân tích tổng quan tình hình nghiên cứu trong nước và quốc tế về mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út, có thể thấy các công trình nghiên cứu hiện nay vẫn dừng lại ở những nghiên cứu nhỏ lẻ, chưa có công trình nghiên cứu nào phân tích và đánh giá tổng quan mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út cho đến thời điểm hiện tại (cụ thể là trong giai đoạn 2001 – 2024). Mặc dù có nhiều công trình nghiên cứu xoay quanh mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út nhưng chỉ tập trung xoay quanh các vấn đề và giai đoạn nổi bật. Hiện nay vẫn còn rất nhiều khoảng trống nghiên cứu trong mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út. Những khoảng trống này vẫn đang chờ được các học giả tìm hiểu và nghiên cứu.

Tiếp thu các thành quả đạt được của những nghiên cứu trước đó, đồng thời thông qua các khoảng trống nghiên cứu để lại, trong khuôn khổ nghiên cứu, luận án tập trung nghiên cứu làm rõ các vấn đề chính cụ thể như sau:

Thứ nhất, khái quát lịch sử hình thành mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út. Điều này giúp mang lại cái nhìn tổng quan về mối quan hệ cũng như đánh giá xu hướng phát triển mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út trong suốt quá trình hình thành và phát triển mối quan hệ. Đồng thời giúp xác định cấu trúc của mối quan hệ hai nước;

Thứ hai, xác định các yếu tố nội sinh và ngoại sinh ảnh hưởng đến mối quan hệ giữa hai nước.

Thứ ba, phân tích mối quan hệ giữa Mỹ - Ả Rập Xê Út qua từng giai đoạn, thông qua các lĩnh vực cụ thể: chính trị - ngoại giao, kinh tế, an ninh – quân sự; những vấn đề nổi bật trong quan hệ giữa hai bên, từ đó đánh giá những lợi ích của hai nước để luận giải và đánh giá các sự việc, sự kiện xoay quanh mối quan hệ hai nước;

Thứ tư, đánh giá quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út, các tác động và hệ lụy của mối quan hệ đến hai nước nói riêng, khu vực và quốc tế nói chung. Từ đó đánh giá triển vọng mối quan hệ hai nước và hàm ý cho Việt Nam.

CHƯƠNG 2: CƠ SỞ LÝ LUẬN VÀ CÁC YẾU TỐ TÁC ĐỘNG ĐẾN QUAN HỆ MỸ - Ắ RẬP XÊ ÚT (2001 – 2024)

2.1. Cơ sở lý luận

2.1.1. Khái niệm chung về lợi ích quốc gia

Mỗi chủ thể trong chính trị quốc tế đều có những lợi ích riêng biệt, và đối với quốc gia, lợi ích đó chính là lợi ích của cả dân tộc. Nhà nước - đại diện cho dân tộc - có trách nhiệm tìm kiếm, duy trì và phát triển những lợi ích mà người dân yêu cầu. Vì vậy, khi nói đến lợi ích quốc gia chính là nói đến lợi ích của cả dân tộc. Thậm chí, nhà nước và chế độ chính trị cũng được xây dựng trên nền tảng của những lợi ích chung này.

Như vậy, thông qua các quan điểm lý luận của các học giả bên trên, luận án xác định khái niệm “lợi ích quốc gia” được hiểu là: *“Lợi ích chung của một quốc gia, dân tộc, bao gồm tất cả các điều kiện cần thiết cho sự trường tồn của một quốc gia, dân tộc; được thể hiện qua tất cả lĩnh vực trong mối quan hệ với các quốc gia khác”*.

2.1.2. “Lợi ích quốc gia” trong phân tích quan hệ quốc tế và quan điểm của các lý thuyết về lợi ích quốc gia

Thực tế đã có những cuộc tranh cãi xoay quanh tính hữu dụng của việc sử dụng khái niệm “lợi ích quốc gia” trong phân tích chính sách và quan hệ quốc tế. Một phía, các nhà phê bình cho rằng khái niệm này có nhiều khuyết điểm lớn nếu đóng vai trò là công cụ nghiên cứu [Rosenau, 1968, p.39] [Hoffmann, 1978, p.133] [Smith, 1986, p.23-26]. Phía còn lại, những người ủng hộ nhấn mạnh tầm quan trọng của việc sử dụng lợi ích quốc gia để giải thích các chính sách đối ngoại và lý thuyết hóa quan hệ quốc tế [Morgenthau, 1978]. ***Luận án lựa chọn quan điểm thứ hai, cho rằng lợi ích quốc gia là một công cụ giải thích quan trọng trong quan hệ quốc tế để áp dụng vào phân tích***, vì nó làm nổi bật những yếu tố cốt lõi trong phân tích việc thực hiện các chính sách đối ngoại, cách tương tác trong mối quan hệ giữa các quốc gia, đồng thời nó cũng được sử dụng phổ biến trong các diễn ngôn chính trị.

Bảng 1.1. Bảng so sánh “lợi ích quốc gia” trong một số lý thuyết QHQT

Nguồn: Nghiên cứu sinh tự tổng hợp

	Chủ nghĩa Hiện thực	Chủ nghĩa Tự do	Chủ nghĩa Kiến tạo
Cơ sở lý thuyết	Lợi ích quốc gia dựa trên sức mạnh quân sự và kinh tế, nhấn mạnh vào an ninh và cạnh tranh quyền lực.	Lợi ích quốc gia xoay quanh việc thúc đẩy tự do cá nhân, thị trường tự do, và giảm thiểu sự can thiệp của chính phủ.	Lợi ích quốc gia là một cấu trúc xã hội, được hình thành và thay đổi qua tương tác và các giá trị xã hội.
Cách tiếp cận	Các quốc gia theo đuổi quyền lực và an ninh để đảm bảo sự sống còn, tôn vinh của dân tộc	Các quốc gia có thể cùng tồn tại và hợp tác để thúc đẩy hòa bình, ổn định, và thịnh vượng thông qua các thể chế quốc tế.	Lợi ích quốc gia không có định mà thay đổi theo thời gian, tùy thuộc vào sự phát triển của chuẩn mực và tương tác xã hội.
Bản chất của lợi ích quốc gia	Mang tính khách quan và cả chủ quan, gắn liền với sức mạnh vật chất (quân sự, kinh tế). Lợi ích quốc gia có thể được nhận diện và phân tích rõ ràng trong mỗi giai đoạn hoặc được xác định theo từng sự kiện	Là sự kết hợp giữa lợi ích nội địa và lợi ích toàn cầu, dựa trên hợp tác quốc tế, tôn trọng luật pháp và các giá trị quốc tế.	Mang tính chủ quan, được định hình qua các giá trị chung, bản sắc, và chuẩn mực trong cộng đồng quốc tế. Lợi ích quốc gia thay đổi theo thời gian, tùy thuộc vào tương tác xã hội và chuẩn mực

Mục tiêu của lợi ích quốc gia	Bảo vệ lãnh thổ, đảm bảo an ninh, tăng cường quyền lực và vị thế quốc tế.	Thúc đẩy tự do, nhân quyền, dân chủ, và thương mại toàn cầu để mang lại lợi ích cho quốc gia và thế giới	Sự sống còn về mặt vật chất; Quyền tự chủ; Sự thịnh vượng kinh tế; Lòng tự trọng tập thể
Điểm mạnh	Giải thích tốt các xung đột, cạnh tranh quyền lực	Lý tưởng hóa quan hệ quốc tế, ít chú trọng đến xung đột quyền lực và an ninh truyền thống	Giải thích tốt sự thay đổi và phát triển trong quan hệ quốc tế và lợi ích quốc gia
Hạn chế	Bỏ qua những yêu tố phi vật chất và hợp tác quốc tế lâu dài.	Thường không giải thích được các cạnh tranh địa chính trị mạnh mẽ và xu hướng các quốc gia theo đuổi quyền lực	Khó giải quyết các vấn đề cạnh tranh quyền lực vật chất và các xung đột quốc tế mang tính đôi đầu.

Trên cơ sở tiếp cận từ góc độ lý luận đã trình bày bên trên, có thể thấy ba lý thuyết chính của quan hệ quốc tế đã mang đến những điểm mạnh và điểm yếu khác nhau đối với quan điểm về lợi ích quốc gia. Tuy nhiên, trong giới hạn phạm vi của luận án, luận án cần đưa ra một lý thuyết phù hợp nhất để luận giải mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út từ 2001-2024.

Thực tế cho thấy, mối quan hệ giữa Mỹ và Ả Rập Xê Út gắn chặt với các vấn đề về lợi ích quốc gia, được hình thành bởi các yếu tố lịch sử, an ninh, chính trị và kinh tế. Động lực phức tạp này đã phát triển trong nhiều thập kỷ, phản ánh cả những giai đoạn hợp tác và căng thẳng. Trong giai đoạn từ 2001 đến 2024, lợi ích quốc gia của Mỹ và Ả Rập Xê Út có sự định hình và thay đổi theo từng giai đoạn. Quan hệ giữa hai quốc gia được chi phối bởi các yếu tố lợi ích kinh tế, mà đặc biệt là nguồn năng lượng dầu mỏ, khi mà Ả Rập Xê Út đóng vai trò quan trọng trong việc cung cấp dầu mỏ cho Mỹ và thị trường toàn cầu. Đồng thời, an ninh khu vực và sự ổn định chính trị ở Trung Đông cũng là lợi ích chiến lược mà cả hai quốc gia đều theo đuổi, đặc biệt trong bối cảnh các mối đe dọa từ khủng bố và các xung đột khu vực. Sự phát triển của lợi ích quốc gia giữa Mỹ và Ả Rập Xê Út trong quan hệ song phương không chỉ là kết quả của các yếu tố vật chất, mà còn chịu nhiều tác động. Chính quyền của cả hai nước liên tục tái định nghĩa các lợi ích này dựa trên bối cảnh quốc tế thay đổi. Bên cạnh đó, có thể thấy các xu hướng trong quan hệ song phương giữa Mỹ và Ả Rập Xê Út phần lớn được quyết định bởi chiến lược đối ngoại của hai nước. Luận án cũng nhấn mạnh rằng Mỹ và Ả Rập Xê Út, thông qua các mối quan hệ đối ngoại của mình, luôn tìm cách điều chỉnh các lợi ích quốc gia để phù hợp với bối cảnh quốc tế và mục tiêu chiến lược dài hạn của mình.

Như vậy, có thể thấy, để phù hợp với phạm vi và nội dung nghiên cứu của luận án, luận án lựa chọn quan điểm về lợi ích quốc gia dưới góc nhìn của chủ nghĩa hiện thực là cơ sở lý luận để luận giải cho mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út giai đoạn từ 2001-2024.

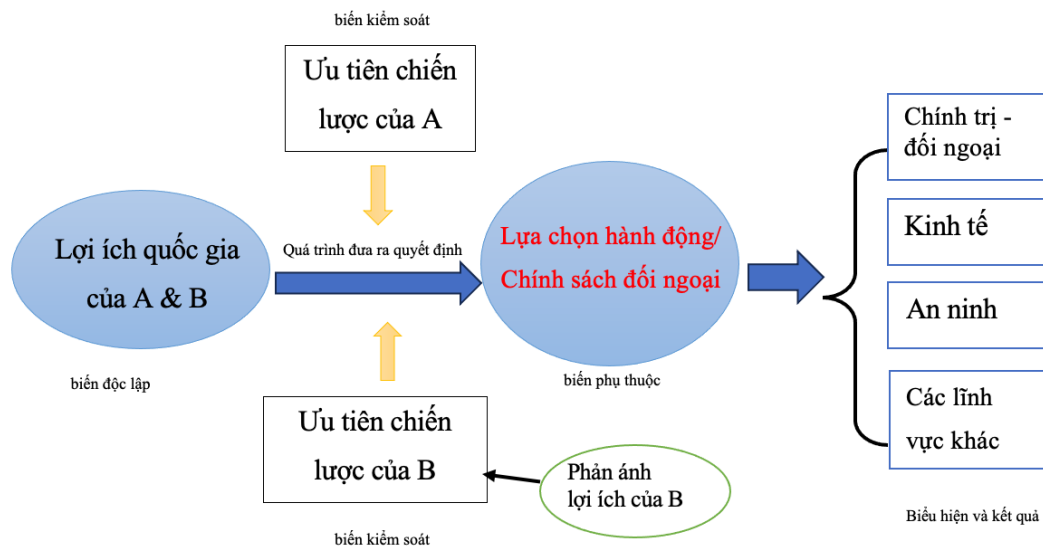
2.1.3. Khung lý thuyết phân tích quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út từ năm 2001 đến 2024

Như vậy, trên cơ sở các lý thuyết đã trình bày bên trên, cùng với việc tiếp thu các nghiên cứu trước đó của các học giả đi trước, các đánh giá về sự phù hợp của luận điểm “lợi ích quốc gia” trong chủ nghĩa hiện thực, luận án xây dựng khung lý thuyết áp dụng vào nghiên cứu mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út giai đoạn từ 2001 – 2024 cụ thể như sau:

Hình 1.1. Khung lý thuyết

Dựa trên khung lý thuyết bên trên, luận án đề xuất mô hình nghiên cứu dưới đây (hình 1.2).

Hình 1.2: Mô hình nghiên cứu quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út (2001 – 2024) theo cách tiếp cận từ luận điểm lợi ích quốc gia trong chủ nghĩa hiện thực

Trong quá trình thực hiện, để phân tích một cách có chiều sâu về mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út, luận án lựa chọn phân kỳ mỗi quan hệ qua bốn giai đoạn chính: giai đoạn 2001 – 2008, giai đoạn 2009 – 2016, giai đoạn từ 2017 – 2020 và giai đoạn 2021 – 2024. Đây là bốn giai đoạn tương ứng với nhiệm kỳ lãnh đạo của bốn đời Tổng thống Mỹ, phản ánh các chính sách đối ngoại khác nhau của mỗi chính quyền đối với quan hệ hai nước, từ đó giúp định hình rõ chiều hướng diễn tiến của mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út trong từng giai đoạn cụ thể nói riêng và trong tổng thể mỗi quan hệ giai đoạn 2001 – 2024 nói chung.

2.2. Các yếu tố tác động đến quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út (2001 – 2024)

2.2.1. Khái quát quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út trước 2001

Kể từ khi thành lập đất nước, vua Abdulaziz Al-Saud ngoài việc tập trung vào phát triển đất nước, ông luôn lo ngại về việc nhà Saud sẽ bị tấn công bởi lực lượng của hoàng gia Hashemite đang cai trị ở Jordan (thời điểm đó là một phần của lãnh thổ Iraq ngày nay) vốn

được nhà vua cho rằng có hận thù với gia đình Saud sau khi bị đuổi ra khỏi thánh địa Mecca và Medina vào những năm 1920. Điều này khiến cho vua Abdulaziz luôn muốn tìm kiếm một liên minh quân sự để bảo đảm an toàn cho sự trị vì của gia tộc. Vua Abdulaziz sau đó đã quyết định hợp tác với Mỹ. Vua Abdulaziz Al-Saud đã ký một thỏa thuận nhượng quyền với Công ty Standard Oil California (SOCAL) (ngày nay là Chevron) của Mỹ để tìm kiếm dầu ở phía Đông Ả Rập Xê Út trải rộng trên diện tích 920.000 km². Đây có thể coi là căn nguyên đầu tiên để nước Mỹ đặt chân tới Ả Rập Xê Út. Năm 1931, Mỹ chính thức công nhận chủ quyền độc lập của Ả Rập Xê Út.

Giai đoạn 1931-1945 là giai đoạn tăng cường quan hệ Mỹ-Ả Rập Xê Út, hai bên đã chuyển từ quan hệ ngoại giao chính thức lên thành quan hệ đồng minh.

Trong giai đoạn từ năm 1945 đến trước năm 1973, một mặt quan hệ hai bên không ngừng được tăng cường, nhưng mặt khác cũng phải đối diện với những thách thức nhất định. Tuy nhiên, xét về tổng thể quan hệ hai bên vẫn có những bước phát triển tích cực. Trong thời kỳ này, quan hệ giữa Mỹ và Ả Rập Xê Út trong chủ yếu diễn ra trong hai lĩnh vực là hợp tác dầu mỏ và an ninh - chính trị. Năm 1951, Mỹ và Ả Rập Xê Út ký Thỏa thuận Hỗ trợ Phòng thủ chung, đánh dấu bước tiến quan trọng trong mối quan hệ hai nước. Thỏa thuận này cho phép Mỹ bán vũ khí và huấn luyện quân sự cho Ả Rập Xê Út, bên cạnh đó là việc hợp tác trong lĩnh vực tình báo. Mặc dù chỉ dừng lại ở mức độ thỏa thuận chung, tuy nhiên, đây cũng là tiền đề cho mối quan hệ an ninh chiến lược kéo dài giữa hai nước trong nhiều thập kỷ sau đó.

Giai đoạn 1973-2001 là thời kỳ đầy thử thách đối với quan hệ Mỹ-Ả Rập Xê Út. Tuy nhiên lợi ích chung về kinh tế và an ninh đã giúp duy trì quan hệ đồng minh giữa hai bên.

2.2.2. Tình hình khu vực và thế giới giai đoạn từ 2001 - 2024

Khái quát tình hình thế giới từ 2001 - 2024

Các sự kiện chính trị quan trọng đang có tác động sâu rộng đến cục diện thế giới. Sự thay đổi nhà lãnh đạo ở các nước lớn như Mỹ đã tạo ra những biến động lớn trong chính sách và QHQT. Cuộc tranh chấp biển ở khu vực Đông Bắc Á và Đông Nam Á, đặc biệt là ở Biển Đông, đã làm gia tăng căng thẳng và lo ngại về an ninh hàng hải trong khu vực. Sự chia rẽ sâu sắc trong tổ chức NATO cũng là một vấn đề đáng quan ngại, khi mà các thành viên có những quan điểm và lợi ích đối lập nhau. Đại dịch COVID-19 đã tạo ra một làn sóng bất ổn toàn cầu, khiến nền kinh tế thế giới chịu đựng những cú sốc mạnh mẽ. Nhiều quốc gia đã phải áp đặt các biện pháp hạn chế và đóng cửa biên giới để kiểm soát sự lây lan của dịch bệnh, gây ra những ảnh hưởng tiêu cực đến kinh tế và xã hội. Hay gần đây nhất là cuộc chiến tranh Nga – Ukraina, xung đột Israel – Hamas, xung đột Iran – Israel bùng phát mạnh mẽ. Tất cả những sự kiện chính trị này đều đang góp phần tạo nên một bức tranh thế giới đầy biến động và không chắc chắn, có ảnh hưởng lớn đến mọi khía cạnh của cuộc sống toàn cầu. Việc hiểu và đối phó với những thách thức này đòi hỏi sự hợp tác và đồng lòng từ tất cả các quốc gia trên thế giới.

Sự cạnh tranh quyền lực, tăng cường ảnh hưởng giữa các nước lớn tại khu vực Trung Đông và trên thế giới

Cạnh tranh quyền lực, vị thế chiến lược và lợi ích giữa các nước, đặc biệt là Mỹ, Trung Quốc, Nga đang diễn ra ngày càng quyết liệt. Điều này dẫn tới xu hướng liên minh, tập hợp lực lượng và chạy đua vũ trang có xu hướng đối đầu gia tăng, nảy sinh nhiều điểm nóng tại nhiều khu vực trên thế giới, khiến tình hình an ninh thế giới rơi vào bất ổn và đầy biến động. Các nước lớn như Nga, Trung Quốc, Ấn Độ đang ngày càng gia tăng ảnh hưởng tại khu vực Trung Đông. Mặt khác, chính sách của các nước trong khu vực Trung Đông đang có sự dịch chuyển dần từ Tây sang Đông, với sự giao tiếp qua lại của lãnh đạo các nước Trung Quốc, Nhật Bản và Ấn Độ cũng như nhiều nước khác, những chuyến thăm liên tục tới các nước vùng Vịnh trong các năm trở lại đây đã cho thấy vị thế đang dần “lung lay” của Mỹ ở khu vực này. Điều này không chỉ gây ảnh hưởng đến bối cảnh khu vực Trung Đông mà tác động trực tiếp đến

mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út. Về phía Ả Rập Xê Út, sự thay đổi này cũng tạo ra những cơ hội tiềm năng cho việc xây dựng một mối quan hệ đa phương và cân bằng hơn trong hệ thống QHQT. Ả Rập Xê Út hoàn toàn có thể linh hoạt hơn trong việc lựa chọn đối tác chiến lược, phát triển các mối quan hệ ngoại giao và thương mại, không chỉ với Mỹ mà còn với các cường quốc khác. Mặc dù có sự gia tăng ảnh hưởng từ các quốc gia khác, Mỹ và Ả Rập Xê Út vẫn sẽ có xu hướng duy trì sự hợp tác chiến lược, đặc biệt trong các vấn đề an ninh quốc gia, phòng chống khủng bố và chống lại các mối đe dọa từ Iran. Tuy nhiên, sự cạnh tranh từ các quốc gia khác có thể khiến Mỹ phải tìm cách củng cố mối quan hệ này thông qua các cam kết an ninh mạnh mẽ hơn.

Các vấn đề toàn cầu và sự nổi lên của các xu hướng mới trên thế giới

Thế giới đang ở trong giai đoạn biến động mạnh mẽ. Việc gia tăng các vấn đề toàn cầu cùng với sự trỗi dậy của các chủ nghĩa dân túy và chủ nghĩa phân hóa đã làm các hệ tư tưởng cường quyền và cực đoan trở nên ngày càng mạnh mẽ. Những yếu tố này có ảnh hưởng sâu rộng đến toàn thế giới, tác động đến mọi khía cạnh từ kinh tế, chính trị cho đến QHQT. Sự phát triển và xung đột giữa các xu hướng này sẽ tiếp tục định hình tương lai của thế giới trong những năm tới.

Tình hình khu vực Trung Đông giai đoạn 2001 – 2024

Khu vực Bắc Phi – Trung Đông từ lâu đã được coi là khu vực có nhiều biến động và luôn là khu vực bất ổn, nhận được nhiều sự quan tâm của cộng đồng quốc tế. Những biến động tại khu vực này luôn tạo ra những ảnh hưởng không hề nhỏ đến sự phát triển của mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út. Những biến động lớn tại khu vực như chiến tranh vùng Vịnh, chiến tranh Iraq, Afghanistan; cuộc cách mạng “Mùa xuân Ả rập”, xung đột Israel – Palestine; xung đột Iran - Ả Rập Xê Út ;... đã có những tác động to lớn và làm thay đổi cục diện chính trị của khu vực. Khu vực Trung Đông hiện nay còn được gọi với một cái tên khác là “Trung Đông mới” nhằm phân biệt với cục diện Trung Đông cũ trước đó. Sau nhiều biến động, cán cân quyền lực tại Trung Đông đã có nhiều thay đổi, ảnh hưởng trực tiếp đến mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út .

Có thể thấy, hiện nay, cán cân quyền lực tại Trung Đông đã thay đổi rất nhiều. Khi mà vị thế của các quốc gia Hồi giáo dòng Sunni đã suy giảm tương đối, ngược lại vị thế của Iran lại có chiều hướng gia tăng. Đồng thời, vai trò của Mỹ tại Trung Đông cũng đang đối mặt với nhiều thách thức còn vai trò của Nga tại khu vực này lại ngày càng được gia tăng. Điều này đã hình thành lên cục diện chính trị mới tại khu vực.

2.2.3. Tình hình nước Mỹ và Ả Rập Xê Út từ 2001 - 2024

- Tình hình nước Mỹ

Năm 2021, Biden trở thành Tổng thống thứ 47 của Mỹ. Kể từ khi nhận chức Tổng thống, Biden đã tập trung vào việc đối phó với đại dịch COVID-19 thông qua chiến dịch tiêm chủng quy mô lớn và gói cứu trợ kinh tế trị giá 1.9 nghìn tỷ USD nhằm hỗ trợ phục hồi kinh tế; thúc đẩy đầu tư vào cơ sở hạ tầng với “Đạo luật Đầu tư Hạ tầng và việc làm” trị giá 1.2 nghìn tỷ USD, tập trung vào nâng cấp cầu đường, hệ thống giao thông và mở rộng truy cập internet. Về chính sách xã hội, ông đã ký các sắc lệnh nhằm chống phân biệt đối xử và bảo vệ quyền lợi của các nhóm thiểu số. Trên trường quốc tế, Biden tái khẳng định cam kết của Mỹ với các liên minh và tổ chức đa phương, kết thúc cuộc chiến tại Afghanistan cũng như thúc đẩy tiến trình hoà bình Trung Đông, hỗ trợ giải quyết xung đột Israel – Palestine và xung đột Nga - Ukraine,... Dưới thời chính quyền Biden, Mỹ đã có một số điểm chính trong việc điều chỉnh chiến lược đối với khu vực Trung Đông.

Tuy nhiên, trong bối cảnh hiện tại, vai trò của Mỹ tại khu vực cũng đang duy giảm khi những động cơ trong chính sách của Mỹ đối với khu vực đã có nhiều thay đổi, điển hình như việc công bố chiến lược “Ưu thế trên biển” được công bố vào 12/2020 cho thấy bài toán lợi

ích của Mỹ đang quan tâm vào khu vực địa chiến lược mới, tập trung vào sức mạnh đến từ biển, trong đó lực lượng chính là hải quân, mà Trung Đông lại chưa đáp ứng được kỳ vọng trong bài toán lợi ích này của Mỹ.

Trong tổng thể, tình hình kinh tế và chính trị trong nước của Mỹ từ năm 2001 đến 2022 đã định hình nhu cầu quan hệ hợp tác mạnh mẽ với Ả Rập Xê Út. Quan hệ này không chỉ giúp Mỹ đảm bảo nguồn cung năng lượng và ổn định kinh tế mà còn góp phần duy trì an ninh và quyền lực của Mỹ trên toàn cầu

- Tình hình Ả Rập Xê Út

Dưới sự lãnh đạo của Thái tử Mohammed bin Salman, từ năm 2016, Ả Rập Xê Út đã triển khai Kế hoạch Tầm nhìn 2030 nhằm giảm sự phụ thuộc vào dầu mỏ, đa dạng hóa nền kinh tế và cải thiện chất lượng cuộc sống của người dân. Kế hoạch Tầm nhìn 2030 của Ả Rập Xê Út là một chương trình cải cách kinh tế và xã hội toàn diện, nhằm mục đích đa dạng hóa nền kinh tế Ả Rập Xê Út, giảm sự phụ thuộc vào dầu mỏ, và phát triển các ngành công nghiệp khác.

Hiện nay, với sự gia tăng sức mạnh kinh tế và chính trị của các nước BRICS cùng với sự suy giảm ảnh hưởng tương đối của Mỹ, cộng thêm việc Washington giảm nhập khẩu dầu từ Ả Rập Xê Út, Riyadh cũng đang tìm kiếm các đồng minh “đáng tin cậy” hơn, đặc biệt là đa dạng hóa quan hệ đối tác BRICS và giảm bớt sự phụ thuộc vào Mỹ. Với Ả Rập Xê Út, Trung Quốc cũng đang và vẫn sẽ là một trong những lựa chọn tiềm năng, bên cạnh đó, Pakistan vẫn là đối tác sẵn sàng hỗ trợ đối phó với các mối đe dọa an ninh phi truyền thống. Đồng thời, việc đưa Morocco và Jordan vào một khuôn khổ quân sự chung cũng sẽ củng cố nỗ lực xây dựng một lực lượng quân sự thống nhất trong khu vực. Tuy nhiên, điều này cũng đặt ra thách thức cho quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út, đòi hỏi Mỹ phải có những bước điều chỉnh chính sách nhằm duy trì hưởng của mình trong khu vực, nhất là trong bối cảnh cạnh tranh chiến lược toàn cầu đang gia tăng.

Như vậy, có thể thấy, không chỉ những thay đổi trong bối cảnh quốc tế và khu vực mà còn cả những thay đổi trong tình hình nước Mỹ và Ả Rập Xê Út giai đoạn 2001 - 2024 đã và đang tạo ra những ảnh hưởng nhất định cho sự phát triển mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út. Đây cũng có thể coi là cơ hội để cả Mỹ và Ả Rập Xê Út thúc đẩy mối quan hệ lên một tầm cao mới, phản ánh tầm quan trọng và sự đa dạng của các lợi ích chung và thách thức mà cả hai nước đang phải đối mặt.

2.3. Lợi ích quốc gia của Mỹ và Ả Rập Xê Út trong quan hệ hai nước

2.3.1. Lợi ích của Mỹ trong quan hệ với Ả Rập Xê Út

- Lợi ích kinh tế

Mỹ có mối quan tâm lớn đối với nguồn cung năng lượng ổn định từ Ả Rập Xê Út, quốc gia đứng đầu thế giới về sản xuất dầu mỏ. An ninh năng lượng là một trong những yếu tố then chốt, giúp Mỹ kiểm soát giá dầu và sự ổn định của năng lượng toàn cầu và nội địa. Bất kỳ sự bất ổn nào liên quan đến sản lượng dầu của Ả Rập Xê Út đều có thể gây tác động nghiêm trọng đến kinh tế Mỹ cũng như các đồng minh phương Tây

- Lợi ích an ninh

Trong lĩnh vực an ninh, Ả Rập Xê Út là một đồng minh chiến lược quan trọng của Mỹ tại Trung Đông. Mỹ cũng dựa vào Ả Rập Xê Út để duy trì sự ổn định trong các xung đột khu vực, đặc biệt là trong cuộc chiến tại Yemen, xung đột Israel – Palestine. Sự hiện diện quân sự của Mỹ tại Ả Rập Xê Út và sự hợp tác trong lĩnh vực tình báo và chống khủng bố giúp Mỹ bảo vệ lợi ích an ninh quốc gia và đảm bảo an ninh cho các đồng minh trong khu vực, đồng thời duy trì ảnh hưởng và quyền lực trong khu vực, đồng thời đối phó với sự gia tăng ảnh hưởng của các đối thủ như Nga và Trung Quốc.

- Vị thế quốc gia / quyền lực

Về phương diện địa chính trị, Mỹ cần duy trì vị thế ảnh hưởng quốc gia của mình ở Trung Đông, trong bối cảnh Trung Quốc và Nga đang gia tăng ảnh hưởng của mình tại khu vực.

2.3.2. Lợi ích của Ả Rập Xê Út trong quan hệ với Mỹ

- Lợi ích kinh tế

Mối quan hệ này cho phép Ả Rập Xê Út có ảnh hưởng trong việc điều tiết sản lượng dầu và giá cả, đồng thời củng cố vai trò của mình trong OPEC và trên thị trường năng lượng toàn cầu. Ngoài ra, Ả Rập Xê Út cần sự hỗ trợ từ Mỹ trong việc đa dạng hóa nền kinh tế và giảm sự phụ thuộc vào dầu mỏ.

- Lợi ích an ninh

Một trong những lợi ích lớn nhất của Ả Rập Xê Út từ quan hệ với Mỹ là sự hỗ trợ quân sự mạnh mẽ. Trong bối cảnh cạnh tranh ảnh hưởng khu vực với Iran, Ả Rập Xê Út xem Mỹ là một đối tác chủ chốt trong việc đối phó với Iran, giúp Ả Rập Xê Út gia tăng khả năng phòng thủ và bảo vệ chế độ hoàng gia Al Saud.

- Vị thế quốc gia / quyền lực

Quan hệ chặt chẽ với Mỹ giúp Ả Rập Xê Út củng cố vai trò của mình như một lãnh đạo trong thế giới Ả Rập và Hồi giáo Sunni, duy trì ảnh hưởng của mình tại các quốc gia Vùng Vịnh.

2.3.3. Lợi ích chung và ưu tiên chiến lược khác nhau (giai đoạn từ 2001 – 2024)

Từ tương quan lợi ích giữa Ả Rập Xê Út và Mỹ, dựa theo bối cảnh khu vực và thế giới từ 2001 - 2024, cả Mỹ và Ả Rập Xê Út đều có sự điều chỉnh chiến lược để phù hợp với bối cảnh mới, và mục tiêu hàng đầu vẫn là đảm bảo tối đa lợi ích quốc gia của mỗi nước. Nhìn chung, có thể nhận định những lợi ích được chia sẻ chung giữa hai nước hiện nay như sau:

Một là, đảm bảo an ninh năng lượng giúp tạo môi trường ổn định và phát triển kinh tế, mà ở đây cụ thể là thị trường dầu mỏ

Hai là, ảnh hưởng tại khu vực Trung Đông. Cả Mỹ và Ả Rập Xê Út đều muốn duy trì vị thế và ảnh hưởng của mình tại khu vực này, đồng thời kiềm chế ảnh hưởng của Iran trong khu vực.

Ba là, chống khủng bố, chia sẻ thông tin tình báo và hợp tác quân sự.

Bốn là, tiếp tục cân bằng các lợi ích ưu tiên và các giá trị khác.

Tiểu kết Chương 2

Dựa trên cơ sở lý luận và thực tiễn trình bày bên trên, luận án lựa chọn quan điểm về lợi ích quốc gia của Chủ nghĩa hiện thực là hoàn toàn phù hợp để nghiên cứu quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út giai đoạn 2001 - 2024. Trong bối cảnh hiện nay với nhiều biến động khó đoán định, sử dụng luận điểm về lợi ích quốc gia theo cách tiếp cận của chủ nghĩa hiện thực sẽ giúp đưa ra được những đánh giá khách quan về tổng thể mối quan hệ, giúp luận giải được bản chất của mối quan hệ và đoán định được xu hướng của mối quan hệ trong tương lai.

Thực tiễn mối quan hệ cho thấy, xuyên suốt lịch sử từ khi hình thành mối quan hệ cho tới trước năm 2001, quan hệ hai nước có nhiều giai đoạn thăng - trầm khác nhau, tuy nhiên mối quan hệ vẫn được tiếp tục duy trì bởi các lợi ích cốt lõi, trong đó bao gồm lợi ích về dầu mỏ, đảm bảo an ninh chung, lợi ích duy trì và đảm bảo quyền lực tại khu vực (bao gồm cả việc giải quyết vấn đề chung trong khu vực như xung đột Israel – Palestine).

Bên cạnh đó, để phân tích và đánh giá được mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út, không thể không kể đến những yếu tố nội sinh và ngoại sinh tác động trực tiếp và gián tiếp tác động lên quá trình hình thành và phát triển của mối quan hệ. Những yếu tố ngoại sinh như bối cảnh thế giới và khu vực nhiều biến động, cạnh tranh ảnh hưởng của các nước lớn tại Trung Đông và những yếu tố nội sinh bên trong chính mối quan hệ hai nước như thực tiễn quá trình hình thành và phát triển mối quan hệ, sự thay đổi chính sách đối ngoại của Mỹ đối với khu vực, kế hoạch cải cách “Tầm nhìn 2030” của Ả Rập Xê Út, hay sự chuyển giao quyền lực mới giữa các nhà lãnh đạo nội trong hai nước,... đã và đang ảnh hưởng trực tiếp tới sự phát triển của mối quan hệ trong tương lai.

Việc áp dụng các cơ sở luận và thực tiễn cũng như các yếu tố ảnh hưởng tới mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út là đặc biệt quan trọng khi nghiên cứu và đánh giá cặp quan hệ này.

CHƯƠNG 3: DIỄN TIẾN QUAN HỆ MỸ - Ả RẬP XÊ ÚT TỪ NĂM 2001 ĐẾN 2024

3.1. Quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út giai đoạn 2001 – 2008

Quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út trong giai đoạn 2001-2008 được định hình bởi các lợi ích quốc gia cốt lõi của cả hai bên, bao gồm năng lượng, an ninh, và đối phó với các thách thức địa chính trị ở Trung Đông. Sau sự kiện 11/9, ưu tiên hàng đầu của Mỹ là cuộc chiến chống khủng bố, đối phó với các thách thức từ Iran, Syria, và các nhóm phiến quân cực đoan. Bên cạnh đó là việc đảm bảo nguồn cung dầu trong bối cảnh giá dầu tăng cao và đảm bảo quyền lực, vị thế ảnh hưởng của mình tại khu vực Trung Đông. Đối với Ả Rập Xê Út, ưu tiên hàng đầu của vương quốc cũng là bảo đảm an ninh của đất nước, chống lại các thế lực thù địch và ảnh hưởng của Iran trong khu vực, đồng thời đảm bảo duy trì dòng chảy xuất khẩu dầu và bảo vệ vị thế lãnh đạo trong OPEC.

Mặc dù có nhiều lợi ích chung, quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út trong giai đoạn này không tránh khỏi các mâu thuẫn tồn tại trong cặp quan hệ này. Hệ thống chính trị và tôn giáo của Ả Rập Xê Út có sự đối lập với các giá trị dân chủ mà Mỹ theo đuổi. Sau sự kiện 11/9, vai trò của hệ tư tưởng Wahhabi trong việc kích động chủ nghĩa khủng bố đã khiến dư luận Mỹ chỉ trích Riyadh. Đồng thời, vấn đề xung đột Israel – Palestine cũng là một trong những vấn đề tồn tại gây ra nhiều ảnh hưởng cho cặp quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út trong suốt giai đoạn này. Tuy nhiên, sau những mâu thuẫn tồn tại này, quan hệ hai nước vẫn được tiếp tục duy trì. Điều này cho thấy, giai đoạn từ 2001 - 2008, cả Mỹ và Ả Rập Xê Út đều cân đối đặt những lợi ích cấp thiết nhất, liên quan đến việc sống còn và phát triển tối đa những lợi ích kinh tế của quốc gia để tiếp tục duy trì mối quan hệ hai nước, lựa chọn bỏ qua những mâu thuẫn trong các vấn đề khác.

3.2. Quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út giai đoạn 2009 – 2016

Giai đoạn 2009 – 2016, những biến động lớn tại khu vực Trung Đông và việc thay đổi chính sách đối ngoại của chính quyền Tổng thống Barack Obama đã khiến lợi ích quốc gia của hai nước có sự ưu tiên khác biệt đáng kể. Chính quyền Tổng thống Barack Obama đưa ra chính sách “xoay trục” sang châu Á – Thái Bình Dương, giảm can dự vào các vấn đề của khu vực Trung Đông, cho thấy lợi ích cấp thiết của Mỹ giai đoạn này giảm tập trung vào khu vực Trung Đông. Đồng thời, với sự bùng nổ của cuộc cách mạng dầu đá phiến, lợi ích kinh tế của Mỹ hướng đến việc tự chủ nguồn cung cầu dầu trong nước. Tuy nhiên, Mỹ vẫn cần Ả Rập Xê Út để đảm bảo ổn định thị trường giá dầu quốc tế và duy trì ổn định nền kinh tế Mỹ. Mặt khác, Mỹ cũng ký kết thành công JCPOA, thể hiện sự thay đổi trong cách tiếp cận với Iran so với giai đoạn trước đó. Đối với Ả Rập Xê Út, do bối cảnh của khu vực Trung Đông có nhiều thay đổi đặc biệt là sau cuộc biến động chính trị Mùa xuân Ả Rập (2011) và sự trỗi dậy của phong trào dân chủ (như đã trình bày tại Chương 2), lợi ích ưu tiên cấp thiết của Ả Rập Xê Út là bảo vệ chế độ hoàng gia và an ninh cho Vương quốc.

Nhìn chung, giai đoạn 2009 – 2016, quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út diễn biến có nhiều căng thẳng và rạn nứt. Sự điều chỉnh chính sách của Mỹ đối với khu vực và việc Mỹ liên tục bỏ qua những “mối lo” của Ả Rập Xê Út để tiến gần hơn với Iran và khu vực địa chính trị mới (theo chính sách xoay trục), bất chấp điều này sẽ ảnh hưởng tới quan hệ với Ả Rập Xê Út đã minh chứng cho việc khi lợi ích ưu tiên của Mỹ thay đổi, khiến lợi ích quốc gia của hai nước thay đổi, từ đó nảy sinh các mâu thuẫn và rạn nứt mới, đẩy mối quan hệ đến bờ vực đổ vỡ. Tuy nhiên, mối quan hệ này vẫn được tiếp tục được duy trì bởi những lợi ích chung trong lĩnh vực kinh tế, thương mại và năng lượng. Rõ ràng cả Mỹ và Ả Rập Xê Út vẫn có nhiều lợi ích chung ràng buộc, và đương nhiên, khi lợi ích còn thì mối quan hệ này vẫn tiếp tục được duy trì.

3.3. Quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út giai đoạn 2017 – 2020

Giai đoạn 2017-2020, Trump trở thành Tổng thống nước Mỹ. Với xuất thân là một doanh nhân, chính sách của Tổng thống Trump có sự khác biệt đáng kể so với Obama. Chính quyền Trump theo đuổi chính sách “gây áp lực tối đa” với Iran, bao gồm việc rút khỏi thỏa thuận hạt nhân JCPOA (năm 2018) và tái áp đặt các lệnh trừng phạt kinh tế lên Tehran, theo đó, Ả Rập Xê Út đóng vai trò trung tâm trong chiến lược của Mỹ nhằm cô lập Iran tại Trung Đông. Bên cạnh đó, Mỹ đã trở thành quốc gia sản xuất dầu mỏ lớn nhờ dầu đá phiến, chính thức tham gia thị trường “nguồn cung dầu mỏ”. Lợi ích quốc gia của Mỹ giai đoạn này tập trung vào việc tăng cường đối phó với Iran, thúc đẩy sản xuất vũ khí, đảm bảo ổn định năng lượng toàn cầu và tối đa hoá lợi ích kinh tế quốc gia. Về phía Ả Rập Xê Út, với việc thực hiện Kế hoạch Tầm nhìn 2030, lợi ích hàng đầu của vương quốc là tập trung phát triển tối đa hoá lợi ích kinh tế trong nước, tăng cường an ninh quốc gia trong bối cảnh căng thẳng với Iran gia tăng cũng như xuất hiện nhiều biến động mới trong khu vực, củng cố quyền lực - vị thế tại khu vực.

Như vậy, giai đoạn từ 2017 - 2020, lợi ích của Mỹ và Ả Rập Xê Út có xu hướng hội tụ, đặc biệt là sự phối hợp trong đối phó với Iran, hợp tác quân sự, ổn định năng lượng và tối đa hoá lợi ích kinh tế của cả hai nước. Mối quan hệ này “khởi sắc” và được thắt chặt hơn so với giai đoạn dưới thời Tổng thống Obama, một phần lớn nhờ vào sự ủng hộ rõ ràng của Washington đối với Riyadh. Tuy nhiên, các mâu thuẫn về nhân quyền và các vấn đề quốc tế, như vụ việc Khashoggi, sự sụt giảm giá dầu, vấn đề Israel – Palestine,... cũng đặt ra những thách thức nhất định cho mối quan hệ này. Một cách tổng thể, lợi ích chung đã giúp hai nước vượt qua các rào cản thách thức trong giai đoạn này để tiếp tục duy trì mối quan hệ giữa hai nước.

3.4. Quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út giai đoạn 2021 – 2024

Giai đoạn 2021-2024, quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út chứng kiến những thay đổi đáng kể trong bối cảnh thế giới chuyển động nhanh chóng bởi đại dịch COVID-19, sự leo thang cạnh tranh quyền lực toàn cầu và những biến động địa chính trị tại Trung Đông (như đã trình bày ở Chương 2). Dưới thời Tổng thống Joe Biden, lợi ích quốc gia của Mỹ tập trung vào việc đối phó với ảnh hưởng của Trung Quốc, chuyển trọng tâm chiến lược sang khu vực Ấn Độ Dương – Thái Bình Dương. Bên cạnh đó, mặc dù Mỹ đã độc lập về năng lượng, tuy nhiên, chính quyền Biden vẫn ưu tiên đảm bảo ổn định thị trường năng lượng dầu mỏ nhất là trong bối cảnh giá dầu tăng cao sau cuộc xung đột Nga – Ukraine. Với vấn đề Iran, mặc dù vẫn coi Iran là mối đe dọa cho an ninh khu vực và các đồng minh tại Trung Đông, tuy nhiên Biden có cách tiếp cận hoà dịu hơn so với Tổng thống Trump, với mục tiêu đưa Mỹ trở lại JCPOA, đồng thời chính quyền Biden cũng ưu tiên cho các vấn đề liên quan đến nhân quyền. Về phía Ả Rập Xê Út, giai đoạn này lợi ích quốc gia của Ả Rập Xê Út vẫn tiếp tục được duy trì như giai đoạn trước là bảo đảm an ninh quốc gia, phát triển kinh tế và đảm bảo vị thế tại khu vực. Tuy nhiên, giai đoạn này Ả Rập Xê Út tập trung hơn vào việc đẩy mạnh cải cách trong nước và ưu tiên phát triển kinh tế giảm sự phụ thuộc vào dầu mỏ, song song với việc bảo đảm an ninh đất nước.

Như vậy, quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út giai đoạn 2021 - 2024 vẫn được tiếp tục duy trì nhờ những lợi ích chung quan trọng như an ninh khu vực, ổn định năng lượng và kinh tế toàn cầu. Mặc dù Mỹ thúc đẩy các cuộc đàm phán khôi phục JCPOA, Riyadh vẫn phối hợp chặt chẽ với Washington để kiểm soát các hoạt động quân sự và phi hạt nhân của Iran. Khi giá dầu biến động mạnh do xung đột Nga - Ukraine, Mỹ và Ả Rập Xê Út đã phối hợp trong việc điều chỉnh sản lượng dầu thông qua OPEC+, nhằm đảm bảo nguồn cung ổn định cho thị trường toàn cầu. Tuy nhiên, quan hệ hai nước giai đoạn này có nhiều căng thẳng hơn so với giai đoạn Trump trước đó do được định hình bởi những điều chỉnh chiến lược của cả hai bên trước các

thách thức khu vực và toàn cầu. Việc điều chỉnh ưu tiên lợi ích quốc gia và trọng tâm chiến lược của cả Mỹ và Ả Rập Xê Út đã khiến xuất hiện những khác biệt mới trong lợi ích của hai nước, tạo nên những mâu thuẫn và căng thẳng mới, ảnh hưởng trực tiếp tới mối quan hệ này trong tương lai gần.

Tiểu kết chương 3

Có thể thấy, quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út từ năm 2001 đến 2024 đã trải qua những giai đoạn biến đổi sâu sắc, phản ánh các mục tiêu và lợi ích chiến lược khác nhau của từng giai đoạn. Mỗi giai đoạn đều chịu ảnh hưởng của bối cảnh toàn cầu, lợi ích quốc gia và các thay đổi trong cách tiếp cận của hai nước. Mặc dù sau sự kiện 11/9/2001, mối quan hệ giữa Mỹ và Ả Rập Xê Út trở nên vô cùng căng thẳng, tuy nhiên, dưới sự nỗ lực của cả hai nước, mối quan hệ vẫn tiếp tục được duy trì. Giai đoạn 2001-2008 chứng kiến hợp tác quân sự hai nước tiếp tục được củng cố, đặc biệt là trong các cuộc khủng hoảng khu vực như cuộc chiến Iraq (2003), xung đột Syria (2011) và cuộc chiến Yemen (từ 2015). Mỹ duy trì sự hiện diện quân sự tại Ả Rập Xê Út nhằm bảo vệ lợi ích chiến lược, trong khi Riyadh coi Washington là đối tác an ninh quan trọng trước mối đe dọa từ Iran và các nhóm vũ trang. Giai đoạn 2009 – 2016 là giai đoạn đi xuống nhất trong quan hệ hai nước với nhiều căng thẳng liên tục leo thang, đẩy mối quan hệ đến bờ vực đổ vỡ. Việc Washington thúc đẩy Mùa xuân Ả Rập và thỏa thuận hạt nhân với Iran (2015) khiến Riyadh lo ngại về sự suy giảm cam kết của Mỹ đối với an ninh khu vực. Trong khi đó, dưới thời Trump (2017 - 2021), quan hệ hai nước nóng ấm hơn với các hợp đồng vũ khí lớn và chính sách cứng rắn hơn với Iran. Tuy nhiên, đến thời Biden (2021 - 2024), căng thẳng lại gia tăng khi Nhà Trắng chỉ trích hồ sơ nhân quyền của Ả Rập Xê Út và giảm sự hỗ trợ quân sự trong cuộc chiến Yemen. Dù có những giai đoạn căng thẳng và bất đồng, lợi ích song phương về an ninh, năng lượng và kinh tế vẫn là động lực chính giúp duy trì quan hệ giữa Washington và Riyadh. Trong tương lai, quan hệ này có thể tiếp tục chuyển đổi, đặc biệt khi Mỹ tập trung hơn vào khu vực Ấn Độ - Thái Bình Dương và Ả Rập Xê Út đang tìm kiếm đa dạng hóa đối tác chiến lược.

CHƯƠNG 4: ĐÁNH GIÁ QUAN HỆ MỸ - Ả RẬP XÊ ÚT VÀ HÀM Ý CHO VIỆT NAM

4.1. Đánh giá mối quan hệ

Cho đến nay, dù chưa có nhiều “giây phút âm áp” nhưng không thể không phủ nhận những kết quả đạt được trong mối quan hệ này từ sự nỗ lực của hai nước. Giai đoạn 2001-2024 chứng kiến những nỗ lực của nhà cầm quyền hai nước trong việc ủng hộ nhau trên trường quốc tế và trong giải quyết các vấn đề liên quan mật thiết đến hai nước. Sau chuyến thăm đầu tiên của Biden tới Ả Rập Xê Út vào tháng 7 năm 2022, hai bên đã ký 18 thỏa thuận hợp tác trong các lĩnh vực không gian, đầu tư, năng lượng và y tế, phù hợp với Kế hoạch Tầm nhìn 2030 của Ả Rập Xê Út để thu hút đầu tư vào các lĩnh vực đầy hứa hẹn.

Hợp tác kinh tế giữa Ả Rập Xê Út – Mỹ vẫn là lĩnh vực có sự phát triển mạnh mẽ trong giai đoạn 2001-2024. An ninh – quân sự tiếp tục là điểm mạnh trong quan hệ hợp tác giữa hai nước. Hai nước cũng đang hướng đến những mục tiêu mới trong các lĩnh vực khác như giáo dục và đào tạo, văn hoá và du lịch, khoa học công nghệ nhằm hiện đại hóa và xây dựng nền kinh tế phát triển dựa trên tri thức.

Những vấn đề còn tồn tại, thách thức trong mối quan hệ

Thứ nhất là vấn đề nhân quyền. *Thứ hai*, mục tiêu và lợi ích hướng đến khác nhau dẫn đến hành động khác nhau. Các sự kiện kể từ năm 2001 đã chứng minh cho mối liên hệ giữa Ả Rập Xê Út, an ninh khu vực, kế hoạch chuyển đổi kinh tế của Ả Rập Xê Út và Mỹ là mối quan hệ phức tạp đan xen. *Thứ ba*, vai trò phụ thuộc lẫn nhau suy giảm dẫn đến việc hình thành sự đối trọng nhau trong các vấn đề của khu vực và thế giới. Mỹ đã dần thoát khỏi sự phụ thuộc vào dầu mỏ của Ả Rập Xê Út. Điều này khiến vai trò của Mỹ trên thị trường dầu mỏ thế giới và đối với Ả Rập Xê Út đã có thay đổi lớn.

4.1.3. Tác động của mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út đến khu vực và thế giới

Tác động đến thế giới

Mối quan hệ giữa Mỹ - Ả Rập Xê Út luôn là một trong mối quan hệ “nóng”. Quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út nếu xảy ra đối đầu cạnh tranh có thể khiến thị trường dầu mỏ thế giới xảy ra khủng hoảng, đặc biệt là trong bối cảnh khi mà Mỹ đã là nước xuất khẩu dầu mỏ, đang có thị phần ngày càng tăng trên thị trường dầu mỏ và cũng là nước xuất khẩu dầu đá phiến lớn nhất thế giới.

Thêm vào đó, Mỹ và Ả Rập Xê Út không chỉ gắn bó với nhau qua mối quan hệ kinh tế, mà còn vượt qua sự khác biệt lớn về văn hóa, tôn giáo và chế độ cầm quyền của hai nước. Ả Rập Xê Út cũng là một trong những người anh cả của Đạo Hồi, Khi mối quan hệ với Mỹ gặp bất ổn, các quốc gia Hồi giáo khác cũng chịu ảnh hưởng. Sự bất ổn trong quan hệ giữa hai nước có thể gây ra xung đột giữa các tôn giáo lớn và những bất ổn trong xã hội.

Tác động đến khu vực

Mối quan hệ giữa Mỹ và Ả Rập Xê Út có tác động sâu rộng và phức tạp đến khu vực Trung Đông. Nó không chỉ ảnh hưởng đến ổn định và an ninh khu vực, mà còn có tác động lớn đến kinh tế, chính trị, nhân quyền và các liên minh quốc tế. Việc duy trì và điều chỉnh mối quan hệ này sẽ tiếp tục là một yếu tố quan trọng trong việc định hình tương lai của khu vực Trung Đông.

Tác động đến chủ thể hai nước

Quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út với Mỹ cho đến thời điểm hiện tại vẫn là một trong những mối quan hệ trọng điểm trong chính sách đối ngoại của Mỹ. Việc hợp tác với Ả Rập Xê Út giúp Mỹ duy trì được lợi ích an ninh, đảm bảo sự ổn định cho các lợi ích kinh tế tại khu vực. Bên cạnh các tác động tích cực, nhiều vấn đề vẫn còn tồn tại ảnh hưởng tiêu cực tới Mỹ.

Mối quan hệ hơn 80 năm bền chặt với Mỹ đã giúp đảm bảo an toàn cho chế độ vương quyền của Ả Rập Xê Út. Thông qua hợp tác chiến lược với Mỹ giúp Riyadh đẩy mạnh quá trình hiện đại hóa và giảm phụ thuộc vào dầu mỏ.

Quan hệ Mỹ – Ả Rập Xê Út có tác động sâu rộng, không chỉ định hình cấu trúc an ninh và năng lượng của Trung Đông, mà còn ảnh hưởng đến kinh tế, chính trị toàn cầu. Về mặt khu vực, sự gắn kết này tạo điều kiện duy trì ổn định tương đối, kiềm chế Iran và các nhóm vũ trang cực đoan, đồng thời định hình một loạt liên minh và trục quan hệ. Ở bình diện thế giới, quan hệ hai nước đảm bảo nguồn cung năng lượng và tác động mạnh đến giá dầu, qua đó chi phối sự vận hành của thị trường tài chính toàn cầu. Với chính Mỹ, liên minh với Ả Rập Xê Út mang lại nhiều lợi ích an ninh và kinh tế, nhưng cũng làm nảy sinh mâu thuẫn giá trị và đặt ra bài toán uy tín quốc tế. Còn với Riyadh, sự bảo trợ quân sự và hỗ trợ kinh tế từ Mỹ vừa là cơ hội phát triển, vừa tiềm ẩn những rủi ro phụ thuộc. Nhìn chung, trong bối cảnh các cường quốc như Trung Quốc và Nga ngày càng gia tăng ảnh hưởng, quan hệ Mỹ – Ả Rập Xê Út vẫn sẽ tiếp tục đóng vai trò then chốt, định hình cục diện quyền lực và an ninh không chỉ ở Trung Đông mà còn trên bình diện toàn cầu.

4.2. Triển vọng quan hệ Ả Rập Xê Út - Mỹ trong thời gian tới

4.2.1. Các yếu tố tác động đến quan hệ Ả Rập Xê Út - Mỹ

Về cơ bản, mối quan hệ này sẽ chịu tác động của các yếu tố dưới đây:

Vấn đề Palestine – Israel và tiến trình hòa bình Trung Đông. Việc giải quyết xung đột này một cách thỏa đáng sẽ là thách thức lớn cho cả hai nước, cũng như cách mà Mỹ và Ả Rập Xê Út tiếp cận vấn đề này sẽ có tác động sâu rộng đến mối quan hệ song phương.

Cạnh tranh ảnh hưởng của các nước lớn tại khu vực và sự chủ động tìm kiếm đối tác mới ngoài Mỹ của Ả Rập Xê Út. Cuộc cạnh tranh ảnh hưởng giữa các cường quốc toàn cầu tại Trung Đông, đặc biệt là Mỹ, Trung Quốc và Nga, đang diễn ra mạnh mẽ.

Sự thay đổi trong chính sách đối ngoại của cả hai nước. Sự thay đổi trong chính sách đối ngoại của Mỹ trong thời gian tới cũng sẽ đóng vai trò quan trọng. Mỹ đang tăng cường sự tập trung vào khu vực Địa Trung Hải và châu Á, do đó sự quan tâm của Mỹ đến vùng Trung Đông có thể giảm dần.

Các cải cách bên trong vương quốc Ả Rập Xê Út và sự thay đổi lãnh đạo của hai nước. Kết quả của các chính sách mới này có thể tạo ra những bối cảnh mới, ảnh hưởng đến nhu cầu hợp tác với Mỹ.

4.2.2. Triển vọng quan hệ Ả Rập Xê Út – Mỹ

Sự trỗi dậy của Trung Quốc, chiến sự Nga – Ukraine, xung đột tại Trung Đông... đã khiến địa chính trị thế giới trở nên phức tạp và khó lường. Trước bối cảnh đó, các quốc gia bao gồm cả Mỹ và Ả Rập Xê Út đều sẽ phải điều chỉnh chính sách chiến lược để đảm bảo lợi ích của mình. Điều này chắc chắn sẽ ảnh hưởng đến quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út trong thời gian tới. Xét từ lý thuyết lợi ích quốc gia, quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út có thể sẽ diễn ra theo một trong hai kịch bản dưới đây.

Kịch bản 1: Quan hệ Ả Rập Xê Út – Mỹ được tiếp tục được duy trì tốt đẹp khi lợi ích hai bên được đảm bảo.

Kịch bản 2: Quan hệ hai nước sẽ xấu đi vì lợi ích bị tổn hại do những căng thẳng từ các vấn đề trong khu vực và sự suy giảm ảnh hưởng của Mỹ tại Trung Đông.

Như vậy, xét từ góc độ lợi ích quốc gia, luận án đánh giá kịch bản số 1 có triển vọng hơn bởi nó giúp cho hai bên đạt được nhiều lợi ích hơn là mất. Cụ thể:

Về lợi ích an ninh

Theo kịch bản 1, quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út tiếp tục phát triển tốt đẹp, cả hai bên sẽ duy trì được hợp tác chặt chẽ trong việc đối phó với các mối đe dọa an ninh tại Trung Đông. Nếu theo kịch bản 2, quan hệ giữa hai nước xấu đi, Mỹ có nguy cơ mất đi một đồng minh quan

trọng trong việc duy trì ổn định khu vực. Về phía Ả Rập Xê Út, Riyadh sẽ gặp khó khăn lớn hơn trong việc bảo vệ an ninh quốc gia khi không còn nhận được sự hỗ trợ quân sự và tình báo từ Washington.

Về lợi ích kinh tế

Theo kịch bản 1, hợp tác giữa Mỹ và Ả Rập Xê Út sẽ tiếp tục đảm bảo sự ổn định của thị trường năng lượng toàn cầu. Đối với Ả Rập Xê Út, quan hệ tốt đẹp với Mỹ sẽ giúp nước này thu hút đầu tư, đẩy mạnh các dự án kinh tế trong khuôn khổ *Vision 2030*, đồng thời tiếp cận công nghệ và nguồn lực cần thiết để thực hiện các mục tiêu đa dạng hóa nền kinh tế. Nếu theo kịch bản 2, mối quan hệ rạn nứt có thể dẫn đến các lệnh trừng phạt kinh tế từ phía Mỹ đối với Ả Rập Xê Út. Điều này sẽ làm gián đoạn nỗ lực hiện đại hóa kinh tế của Riyadh, đẩy nước này vào tình trạng phụ thuộc nhiều hơn vào các cường quốc khác như Trung Quốc. Với Mỹ, sự rạn nứt có thể gây bất ổn thị trường năng lượng toàn cầu, làm gia tăng giá dầu, ảnh hưởng tiêu cực đến nền kinh tế Mỹ và các nước đồng minh.

Về lợi ích quyền lực, vị thế ảnh hưởng trên trường quốc tế

Theo kịch bản 1, việc duy trì mối quan hệ chặt chẽ với Ả Rập Xê Út giúp Mỹ củng cố vị thế lãnh đạo tại Trung Đông, giúp Mỹ duy trì sức mạnh mềm, thúc đẩy các giá trị dân chủ và ảnh hưởng văn hóa tại khu vực. Đối với Ả Rập Xê Út, quan hệ với Mỹ cũng mang lại sự bảo trợ về quyền lực, gia tăng uy tín quốc tế và nâng cao vị thế trong các vấn đề khu vực. Nếu theo kịch bản 2, Mỹ có thể mất đi một đồng minh chiến lược quan trọng tại Trung Đông, đồng thời để lại khoảng trống quyền lực cho Nga và Trung Quốc. Về phía Ả Rập Xê Út, sự rạn nứt quan hệ với Mỹ có thể khiến Riyadh trở nên cô lập hơn trên trường quốc tế, đồng thời khó giữ được vai trò dẫn dắt tại khu vực Trung Đông.

Mặc dù luận án đánh giá mối quan hệ giữa hai nước trong thời gian tới có thể sẽ tiếp tục được duy trì theo hướng tích cực, nhưng không có nghĩa là những căng thẳng cục bộ sẽ bị loại trừ. Bên cạnh những lợi ích chung, cả hai nước đều có những lợi ích riêng của mình. Những lợi ích riêng này sẽ không thúc đẩy sự hợp tác giữa hai nước, thậm chí còn có thể khiến quan hệ hai nước xuất hiện những căng thẳng tại những thời điểm nhất định, chẳng hạn như trong khi Mỹ muốn kiềm chế Trung Quốc để duy trì địa vị số 1 toàn cầu của mình thì Ả Rập Xê Út lại muốn cải thiện quan hệ với Trung Quốc để gia tăng lợi ích kinh tế và cân bằng quyền lực hay, Mỹ ủng hộ cách hành xử của Israel ở Trung Đông để duy trì quyền lực của Mỹ ở khu vực này thì Ả Rập Xê Út lại phản đối vì cho rằng nó đe dọa đến an ninh của mình. .

Tóm lại, nếu những căng thẳng chính trị đã và đang đặt quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út vào tình thế nguy hiểm, gây ra những rạn nứt và làm suy yếu mối quan hệ này, thì sức mạnh của lợi ích kinh tế, an ninh sẽ là các yếu tố “cần và đủ” để có thể củng cố lại và vực dậy mối quan hệ Mỹ và Ả Rập Xê Út trong tương lai. Những khía cạnh này có vai trò như một chiếc “phanh” chống lại những vấn đề leo thang căng thẳng và những khác biệt giữa hai nước mà bao năm qua vẫn được thể hiện qua các cuộc tiếp xúc trực tiếp giữa các nhà lãnh đạo hai bên. Mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út cũng là mối quan hệ trải qua nhiều thăng trầm, vẫn luôn tồn tại những bất đồng, nguy cơ và căng thẳng khó đoán định trong suốt những năm qua, nhưng sức mạnh của lợi ích chung vẫn còn. Vì thế, trong tương lai gần, mối quan hệ này vẫn có những triển vọng để tiếp tục phát triển theo xu hướng “dung hòa” những sự khác biệt, “hòa hoãn” những bất đồng trên cơ sở đẩy mạnh những lợi ích chung giữa hai nước.

4.3. Hàm ý cho Việt Nam

4.3.1. Hàm ý đối với việc xây dựng chính sách đối ngoại

- *Lấy lợi ích quốc gia là trọng tâm của chính sách đối ngoại*

Việt Nam cần tiếp tục đẩy mạnh cải cách kinh tế, nâng cao năng lực khoa học công nghệ và quốc phòng, cũng như xây dựng sức mạnh mềm để tránh rơi vào thế bị động trong các mối QHQT.

- *Tận dụng mọi lợi thế để nâng cao địa vị quốc tế*

Trong trường hợp của Việt Nam, mặc dù không có nguồn tài nguyên tương tự như dầu mỏ của Ả Rập Xê Út, nhưng các yếu tố như năng lượng tái tạo, đất hiếm, và tiềm năng kinh tế biển có thể trở thành “điểm mạnh chiến lược” trong quan hệ với các đối tác lớn. Việc phát triển các ngành công nghiệp này sẽ tạo ra sức hấp dẫn và củng cố vị trí của Việt Nam trên bàn đàm phán quốc tế.

- *Chủ động thích ứng với những biến động toàn cầu*

Theo dõi chặt chẽ các biến động quốc tế và xây dựng các kịch bản ứng phó sẽ giúp Việt Nam đảm bảo an ninh quốc gia và lợi ích kinh tế. Việc thúc đẩy nghiên cứu và dự báo các xu hướng toàn cầu cũng sẽ giúp Việt Nam có những chính sách phù hợp và kịp thời. Đồng thời, Việt Nam cần giữ vững lập trường độc lập, không để bị cuốn vào các xung đột quốc tế không liên quan.

- *Thực thi chính sách đối ngoại tự chủ, đa phương*

Việt Nam, trong bối cảnh cạnh tranh chiến lược Mỹ - Trung và sự dịch chuyển địa chính trị toàn cầu, cũng cần tiếp tục áp dụng cách tiếp cận đa phương, tránh nghiêng hẳn về một bên mà đảm bảo cân bằng giữa các đối tác lớn.

4.3.2. *Hàm ý đối với việc phát triển quan hệ với Mỹ và Ả Rập Xê Út*

Thứ nhất, tiếp tục duy trì mối quan hệ hợp tác, hỗ trợ vốn có giữa Việt Nam với Mỹ và Ả Rập Xê Út. *Thứ hai*, tăng cường hợp tác trong các lĩnh vực du lịch, văn hóa, giao lưu nhân dân giữa Việt Nam - Ả Rập Xê Út và Việt Nam - Mỹ. *Thứ ba*, khuyến khích và đầu tư đào tạo ngôn ngữ Ả rập tại Việt Nam, Tiếng Việt tại Ả rập Xê út, các ngành học Ả rập học tại Việt Nam và Việt Nam học tại Ả rập Xê út, các ngành học liên quan đến đất nước học. *Thứ tư*, cần có những chính sách ngoại giao mềm mỏng và khôn khéo trong việc thực hiện ngoại giao với Ả Rập Xê Út và Mỹ, giữ thái độ trung lập trong các vấn đề đối lập giữa hai nước, dựa trên tinh thần bình đẳng, công bằng, tôn trọng các vấn đề nhân quyền và luật pháp quốc tế.

Tóm lại, trong bối cảnh căng thẳng quốc tế hiện nay, Việt Nam cần có một chiến lược đối ngoại toàn diện và linh hoạt, tập trung vào việc đa dạng hóa quan hệ, thúc đẩy hợp tác kinh tế và thương mại, tăng cường hợp tác năng lượng, nâng cao vị thế trong ASEAN, phát triển nội lực và cải cách kinh tế, thúc đẩy ngoại giao đa phương và tăng cường hợp tác quốc tế, và xây dựng chiến lược đối phó với biến động quốc tế. Bằng cách thực hiện những chiến lược này, Việt Nam có thể tận dụng cơ hội, đối phó với thách thức và tăng cường vị thế quốc tế, đảm bảo lợi ích quốc gia trong bối cảnh căng thẳng và biến động toàn cầu.

Tiểu kết chương 4

Trong suốt giai đoạn từ 2001 – 2024, quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út đã có nhiều thay đổi để phù hợp với bối cảnh thế giới và khu vực cũng như đảm bảo lợi ích quốc gia của cả hai nước. Những kết quả đạt được trong mối quan hệ không chỉ giúp thúc đẩy phát triển mối quan hệ trong tương lai mà còn góp phần xây dựng môi trường ổn định, cơ hội hợp tác để hai bên phát triển kinh tế, tạo dựng vị thế và duy trì ảnh hưởng của mình tại khu vực và thế giới. Mặc dù vẫn còn tồn tại nhiều vấn đề chưa giải quyết được tạo ra nhiều thách thức trong mối quan hệ, tuy nhiên, cả hai bên vẫn có nhiều nỗ lực để tiếp tục duy trì mối quan hệ bằng cách tăng cường những lợi ích chung và cân bằng các lợi ích riêng, góp phần quan trọng trong việc gìn giữ ổn định, hoà bình, hợp tác và phát triển chung của khu vực và thế giới.

Mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út cũng đưa ra nhiều bài học kinh nghiệm sâu sắc trong việc định hình chính sách đối ngoại ưu tiên đảm bảo lợi ích quốc gia của Việt Nam đối với khu vực và thế giới nói chung và quan hệ với Mỹ và Ả Rập Xê Út nói riêng, nhất là trong bối cảnh hiện nay, Mỹ chuyển hướng trọng tâm chiến lược sang Châu Á – Thái Bình Dương, cạnh tranh chiến lược giữa các nước lớn đang ngày càng gia tăng và tình hình chính trị thế giới diễn biến căng thẳng và nhiều biến động phức tạp.

KẾT LUẬN

Trong suốt hơn 80 năm hình thành và phát triển, quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út đã vượt qua các khác biệt về tôn giáo, thể chế chính trị, và nhiều đoạn “thăng - trầm”, cho đến nay vẫn duy trì được quan hệ đối tác đồng minh chiến lược và hợp tác toàn diện. Diễn tiến mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út từ năm 2001 – 2024 đã cho thấy rõ cách mà lợi ích quốc gia định hình và ảnh hưởng tới QHQT, đặc biệt trong cặp quan hệ giữa hai nước này. Thông qua cách tiếp cận từ lợi ích quốc gia, có thể nhận thấy rõ ràng lợi ích quốc gia đã gắn kết hai nước trong suốt hơn 80 năm qua, cũng là yếu tố quyết định để Mỹ và Ả Rập Xê Út lựa chọn bỏ qua những khác biệt về tư tưởng, văn hoá, chính trị, mâu thuẫn tồn tại và tiếp tục duy trì mối quan hệ đặc biệt này.

Giai đoạn từ 2001 – 2008, quan hệ hai nước tập trung vào các lợi ích an ninh chung. Sau vụ tấn công khủng bố ngày 11 tháng 9 năm 2001, quan hệ Mỹ và Ả Rập Xê Út đã chứng kiến một giai đoạn khó khăn. Tuy nhiên, nhờ lợi ích chung trong việc chống lại chủ nghĩa khủng bố, quan hệ Mỹ và Ả Rập Xê Út trở nên nồng ấm và đặc biệt hơn khi Ả Rập Xê Út trở thành đồng minh quan trọng của Mỹ trong cuộc chiến chống khủng bố toàn cầu. Giai đoạn từ 2009 – 2016, dưới thời Tổng thống Barack Obama, mối quan hệ giữa Mỹ và các quốc gia Ả Rập Xê Út đã trải qua thời kỳ “u ám” nhất, quan hệ hai nước có sự giảm sút nghiêm trọng do sự thay đổi các lợi ích chiến lược của Mỹ, đặc biệt trong vấn đề với Iran và với Israel. Mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út trong giai đoạn này đã thể hiện những sự thay đổi lợi ích chiến lược đã tạo ra những mâu thuẫn sâu sắc: trong khi Riyadh mong đợi một sự hỗ trợ mạnh mẽ hơn từ Mỹ, Washington lại ưu tiên ngoại giao hơn là sự can thiệp trực tiếp. Điều này đã tạo ra khoảng cách ngày càng lớn giữa hai nước, dù Mỹ vẫn duy trì cung cấp vũ khí và hợp tác an ninh với Ả Rập Xê Út. Giai đoạn từ 2017 – 2020, quan hệ hai nước được “khởi sắc” và thắt chặt lại bởi các lợi ích chung trong lĩnh vực kinh tế. Mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út dường như đạt đến đỉnh cao khi Riyadh trở thành một đối tác thân cận, đáp ứng được cả nhu cầu kinh tế của Mỹ thông qua các thương vụ vũ khí, lẫn nhu cầu chiến lược khi kiềm chế Iran. Đây là thời kỳ mà Riyadh có được một sự ủng hộ mạnh mẽ từ Mỹ, dù vấp phải nhiều chỉ trích từ cộng đồng quốc tế. Giai đoạn 2021 – 2024, Dưới thời Tổng thống Joe Biden, quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út lại chứng kiến sự điều chỉnh lớn bởi nhiều ưu tiên chiến lược khác biệt, phản ánh sự điều chỉnh lợi ích ưu tiên giữa hai nước. Mối quan hệ trở nên phức tạp, khi Mỹ vừa cần Riyadh để ổn định giá dầu, vừa muốn duy trì áp lực về nhân quyền. Sự điều chỉnh này phản ánh sự cân bằng giữa lợi ích thực tế và cam kết giá trị của chính quyền Biden trong mối quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út. Mặc dù quan hệ hai nước vẫn tiếp tục được duy trì tuy nhiên, giai đoạn này cũng chứng kiến nhiều hơn sự tự chủ chiến lược của Ả Rập Xê Út trong nỗ lực phát triển đất nước theo kế hoạch tầm nhìn 2030, điều này đã khiến Ả Rập Xê Út có những động thái cứng rắn hơn trong quan hệ với Mỹ, tạo ra những căng thẳng trong mối quan hệ.

Nhìn chung, trong suốt giai đoạn 2001 – 2024, quan hệ hai nước có diễn biến phức tạp và đã có nhiều thăng trầm, đánh dấu bởi cả hợp tác và xung đột, chủ yếu xoay quanh các vấn đề an ninh, kinh tế, vị thế ảnh hưởng quốc gia, và các vấn đề khác tại khu vực như vấn đề với Iran, cuộc xung đột Israel – Palestine,... Mối quan hệ này vẫn đặc biệt quan trọng với cả Mỹ và Ả Rập Xê Út, không chỉ dựa trên các lợi ích kinh tế mà còn xoay quanh các vấn đề về chính trị, quyền lực cũng như vị thế của Ả Rập Xê Út và Mỹ. Hiện nay, mối quan hệ giữa Mỹ và Ả Rập Xê Út cũng chịu ảnh hưởng từ sự cạnh tranh với các cường quốc khác như Trung Quốc và Nga. Việc Ả Rập Xê Út tăng cường quan hệ với các đối thủ của Mỹ đã đặt ra thách thức lớn cho chính quyền Mỹ trong việc duy trì và củng cố quan hệ đối tác chiến lược với Riyadh.

Có thể thấy, mối quan hệ giữa hai nước trong thời gian tới có thể tiếp tục được duy trì. Tuy nhiên, nền tảng của mối quan hệ dựa trên lợi ích “dầu mỏ đổi lấy an ninh” có khả năng

sẽ bị phai nhạt, thay thế bởi các yếu tố lợi ích mới, và có thể xuất hiện những căng thẳng mới trong quan hệ giữa hai nước trước những thay đổi mới không chỉ của nền kinh tế chính trị thế giới. Để đoán định được tương lai mỗi quan hệ không thể dựa vào những lợi ích hữu hình trước mắt mà cần đánh giá cả các yếu tố tác động nội sinh và ngoại sinh ảnh hưởng đến lợi ích quốc gia thiết yếu của cả hai nước, nhất là khi hiện nay, Ả Rập Xê Út hướng tới các kế hoạch Tầm nhìn năm 2030 bên cạnh việc Trung Quốc nổi lên như một đối tác kinh tế và năng lượng quan trọng của Ả Rập Xê Út hiện nay và lâu dài. Mặt khác, Mỹ đang ở trong một kỷ nguyên phân cực của cạnh tranh quyền lực và đối đầu chiến lược, đặt ra nhiều thách thức về ảnh hưởng của mình trên thế giới.

Trong bối cảnh thế giới đầy biến động và tiềm ẩn nhiều nguy cơ xung đột, quan hệ Mỹ - Ả Rập Xê Út giai đoạn 2001-2024 là minh chứng cho bài học kinh nghiệm cho Việt Nam trong việc phát triển quan hệ với Mỹ và Ả Rập Xê Út nói riêng và các nước khác trên thế giới nói chung. Nhất là trong bối cảnh hiện nay, Việt Nam và Mỹ là mối quan hệ đối tác chiến lược toàn diện. Vì vậy, để tận dụng tối đa cơ hội từ việc nâng tầm quan hệ đối tác chiến lược toàn diện với Mỹ và tránh những rủi ro tiềm ẩn, Việt Nam cần áp dụng một chiến lược linh hoạt và đa dạng, học hỏi từ các bài học kinh nghiệm trong mối quan hệ phức tạp giữa Mỹ và Ả Rập Xê Út. Điều này bao gồm đa dạng hóa quan hệ đối tác, thúc đẩy hợp tác kinh tế và năng lượng, nâng cao vị thế trong ASEAN, phát triển nội lực và cải cách kinh tế, thúc đẩy ngoại giao đa phương và xây dựng chiến lược dự phòng ứng phó với biến động quốc tế. Bằng cách này, Việt Nam có thể duy trì và phát triển mối quan hệ đối tác chiến lược với Mỹ một cách hiệu quả và bền vững, đồng thời tiếp tục phát triển mối quan hệ với Ả Rập Xê Út trong tương lai.

**DANH MỤC CÔNG TRÌNH KHOA HỌC CỦA TÁC GIẢ
LIÊN QUAN ĐẾN LUẬN ÁN**

1. Hoang Thi Mai Phuong (2023), “US - Saudi Arabia relationship under Joe Biden”, *International Graduate Research Symposium*, Vietnam National University Press, pp 166 – 176
2. Hoang Thi Mai Phuong (2023), “A Decrease of US impact in the Middle East: Case study of US-Saudi Arabia and Syria Crisis”, *International Graduate Research Symposium*, Vietnam National University Press, pp. 693 – 702
3. Hoang Thi Mai Phuong (2024), “Efforts to Maintain the U.S. Role in The Middle East under President Joe Biden (2021-2023)”, *International Journal of Social Sciences: Current and Future Research Trends*, 21(1), pp. 265–274.